บทที่ 4
ผลการศึกษา

ในบทนี้จะอธิบายผลจากการศึกษาทั้งหมดซึ่งประกอบด้วย ผลจากการสำรวจเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งและผู้ได้รับผลกระทบ ผลจากการวิเคราะห์ภายใต้ความเสี่ยงโดยใช้ stochastic dominance และผลจากการตรวจสอบคุณภาพน้ำ

4.1 ลักษณะของฟาร์มและเกษตรกรเลี้ยงกุ้ง

4.1.1 ลักษณะทั่วไปของฟาร์ม

จากการศึกษาพบว่าผู้เลี้ยงกุ้งของบริษัทร้อยละ 55.93 มีบ่อเลี้ยงกุ้งบ่อเดียว และร้อยละ 44.07 มีบ่อเลี้ยงตั้งแต่ 2 บ่อขึ้นไป โดยบริษัทได้กำหนดขนาดพื้นที่บ่อเลี้ยงไว้ 2 ขนาด คือ บ่อเลี้ยงขนาดใหญ่ มีเนื้อที่น้ำ 6.25 ไร่ และบ่อขนาดเล็กมีเนื้อที่น้ำ 3.01 ไร่ แต่จากการสำรวจพบว่าผู้เลี้ยงบางรายได้ดัดแปลงบ่อเลี้ยงขนาดใหญ่ เป็นบ่อขนาดเล็กหลาย ๆ บ่อ เพื่อให้สามารถดูแลได้ทั่วถึงยิ่งขึ้น ในขณะที่บางรายอาจแบ่งไว้เป็นบ่อพักน้ำก่อนสูบน้ำเข้าบ่อเลี้ยง ส่วนใหญ่เป็นผู้เลี้ยงแบบกึ่งปิด สำหรับผู้เลี้ยงกุ้งรายย่อยนั้นร้อยละ 70.4 มีบ่อเลี้ยง 1-2 บ่อ เนื้อที่บ่อเลี้ยงเฉลี่ยบ่อละ 2.56-2.74 ไร่ และร้อยละ 29.6 เป็นผู้เลี้ยงรายย่อยที่มีบ่อเลี้ยง 3 บ่อขึ้นไป มีเนื้อที่บ่อเลี้ยงเฉลี่ยบ่อละ 4.61 -4.42 ไร่ การเลี้ยงกุ้งกุลาดำของผู้เลี้ยงรายย่อยส่วนใหญ่เจ้าของบ่อเลี้ยงมักจะดูแลด้วยตนเอง และบางรายอาจจ้างแรงงานช่วยเลี้ยง คิดเป็นร้อยละ 52.8 และ 16 ตามลำดับ มีเพียงส่วนน้อยที่เจ้าของบ่อจ้างเลี้ยงทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 31.2 ของผู้เลี้ยงรายย่อย ในทำนองเดียวกันกับ การเลี้ยงของบริษัทร้อยละ 71.19 เจ้าของบ่อเป็นผู้เลี้ยงเองทั้งหมด มีเพียงร้อยละ 3.39 ที่ผู้เลี้ยงต้องจ้างแรงงานมาช่วยเลี้ยง และร้อยละ 25.42 ที่เจ้าของบ่อจ้างเลี้ยงทั้งหมด โดยผู้รับจ้างเลี้ยงส่วนใหญ่เป็นแรงงานในพื้นที่อำเภอระโนด และบางส่วนจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น พัทลุง นครศรีธรรมราช และภูเก็ต ดังตารางที่ 4.1 จากการสอบถามผู้รับจ้างเลี้ยงส่วนใหญ่เคยประสบความสำเร็จในการเลี้ยงกุ้งหลายรุ่นติดต่อกัน หรือ เคยร่วมงานกับเจ้าของบ่อเลี้ยงมาก่อนจนเป็นที่ไว้วางใจ

4.1.2 ลักษณะทั่วไปของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้ง

ผู้เลี้ยงกุ้งรายย่อย และผู้เลี้ยงของบริษัทร้อยละ 50 มีอายุระหว่าง 31 - 50 ปี ระดับการศึกษาของผู้เลี้ยงกุ้งทั้งผู้เลี้ยงรายย่อย และผู้เลี้ยงของบริษัทส่วนใหญ่อยู่ระหว่างประถมศึกษาที่ 4 - ปีที่ 6 คิดเป็นร้อยละ 54.24 และร้อยละ 66.40 ตามลำดับ จากการสำรวจยังพบอีกว่าจำนวนผู้เลี้ยง

ตารางที่ 4.1 ลักษณะของฟาร์มกุ้ง

รายการ	จำนวนผู้เลี้ยงของบริษัท (n = 59)	%	จำนวนผู้เลี้ยงรายย่อย (n = 125)	%
จำนวนบ่อเลี้ยง				
จำนวนบ่อเลี้ยงบ่อเดียว	33	55.93	47	37.60
จำนวนบ่อเลี้ยงมากกว่า 1 บ่อ	26	44.07	78	62.40
เนื้อที่บ่อเลี้ยงเฉลี่ย (ไร่)				
มีบ่อเลี้ยงบ่อเดียว	-	-	2.56	-
มีบ่อเลี้ยงมากกว่า 1 บ่อ	-	-	2.74-7.42	-
แรงงานที่ใช้เลี้ยงกุ้ง				
เลี้ยงเอง	42	71.19	66	52.8
จ้างเลี้ยง	15	25.42	39	31.2
เลี้ยงเองและจ้างเลี้ยง		3.39	20	16.0
แหล่งที่มาของแรงงาน				
ในอำเภอระโนด	1 3	76.47	40	67.8
ในท้องถิ่นอื่น	4	23.53	19	32.2

หมายเหตุ: เนื้อที่บ่อเลี้ยงกุ้งของบริษัทมีอยู่ 2 ขนาด คือ บ่อขนาดใหญ่มีเนื้อที่น้ำ 6.25 ไร่ และบ่อขนาดเล็กมีเนื้อที่น้ำ 3.01 ไร่

ที่มีการศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาตรีขึ้นไปมีจำนวน 14 ราย เป็นผู้เลี้ยงของบริษัท 10 ราย และผู้เลี้ยงรายย่อย 4 ราย คิดเป็นร้อยละ 16.95 และร้อยละ 3.20 ตามลำดับ เนื่องจากผู้เลี้ยงกุ้งส่วนใหญ่เป็นชาวนาหรือชาวประมง ในขณะที่ผู้เลี้ยงต่อมาเมื่อมีการขยายตัวของพื้นที่เลี้ยงกุ้งกุลาดำอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งพื้นที่นาได้รับความเสียหายจนไม่สามารถทำนาได้ อีกทั้งการเลี้ยงกุ้งเป็นการลงทุนที่ให้ผลตอบแทนสูง และมีระยะการคืนทุนเร็ว ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนการใช้พื้นที่จากพื้นที่นาไปสู่การเลี้ยงกุ้งมากยิ่งขึ้น โดยร้อยละ 57.63 ของผู้เลี้ยงของบริษัท และร้อยละ 56.80 ของผู้เลี้ยงรายย่อย เป็นชาวนา และ/หรือชาวประมง บางส่วนเคยประกอบอาชีพรับราชการ พนักงานรัฐ-วิสาหกิจ ค้าขายและลูกจ้างบริษัทเอกชนต่าง ๆ มาก่อน แต่หลังจากทำธุรกิจเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำแล้วทั้งผู้เลี้ยงของบริษัทและผู้เลี้ยงรายย่อยได้ยึดเป็นอาชีพหลักถึงร้อยละ 86.44 และร้อยละ 96 ตามลำดับ โดย

พบว่าผู้เลี้ยงของบริษัทส่วนใหญ่ (ร้อยละ 62.71) มีประสบการณ์ในการเลี้ยงกุ้ง 0 - 3 ปี น้อยกว่าผู้เลี้ยงรายย่อยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 60.80) มีประสบการณ์ในการเลี้ยง 4 - 6 ปี ดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 ลักษณะของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้ง

ลักษณะ	จำนวนผู้เลี้ยงของบริษัท (n = 59)	%	จำนวนผู้เลี้ยงรายย่อย (n = 125)	%
อายุ				
น้อยกว่า 30	13	22.03	24	19.20
31 - 40	12	20.34	44	35.20
41 - 50	18	30.51	28	22.40
51 - 60	9	15.25	20	16.00
มากกว่า 60	7	11.86	9	7.20
ระดับการศึกษา				
ต่ำกว่า ป. 4	2	3.39	3	2.40
ป. 4 - ป.6	32	54.24	83	66.40
มัธยมศึกษา	11	18.64	19	15.20
ปวช. ปวท. ปวส.	4	6.78	16	12.80
ปริญญาตรี หรือ สูงกว่า	10	16.95	4	3.20
ประสบการณ์ในการเลี้ยงกุ้ง (ปี)				
น้อยกว่า 3	37	62.71	26	20.80
3 - 6	17	28.81	76	60.80
มากกว่า 6	5	8.47	23	18.40
อาชีพหลักก่อนทำนากุ้ง				
ทำนาและ/หรือประมง	34	57.63	71	56.80
รับราชการ หรือรัฐวิสาหกิจ	10	16.95	7	5.60
อาชีพส่วนตัว เช่น ค้าขาย	3	5.08	21	16.80
อื่น ๆ	12	20.34	26	20.80
อาชีพหลักในปัจจุบัน				
เพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำ	51	86.44	120	96.00
อื่นๆ เช่น รับราชการ ค้าขาย	8	13.56	5	4.00

4.1.3 แหล่งเงินทุน

การเลี้ยงกุ้งกุลาดำนั้นต้องใช้เงินทุนเริ่มแรกสำหรับค่าใช้จ่ายเพื่อการขุดบ่อ ตลอดจนจัดหาเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ อีกทั้งค่าใช้จ่ายสำหรับต้นทุนผันแปรของการเลี้ยงในแต่ละรุ่น เช่น ค่าพันธุ์กุ้ง ค่าอาหารกุ้ง และค่าสารเคมีต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งค่าใช้จ่ายในการลงทุนของผู้เลี้ยงรายย่อยร้อยละ 81.80 ได้จากการกู้ยืม แหล่งกู้ยืมที่สำคัญได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร (ธ.ก.ส.) คิดเป็นร้อยละ 78.12 นอกจากนี้ผู้เลี้ยงบางรายอาจกู้ยืมจากธนาคารพาณิชย์ และกู้ยืมจากสถาบันการเงินนอกระบบซึ่งในที่นี้จะรวมถึงการซื้อปัจจัยการผลิตเป็นเงินเชื่อ เช่น อาหารกุ้ง ยา และน้ำมันเชื้อเพลิง เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 16.83 และ 4.95 ตามลำดับ สำหรับผู้เลี้ยงของบริษัททั้งหมดกู้เงินจากธนาคารพาณิชย์ในอำเภอระโนดเนื่องจากบริษัทร่วมกับธนาคารพาณิชย์ในการกำหนดวงเงินกู้ให้แก่ผู้เลี้ยงของบริษัทแต่ละราย โดยผู้เลี้ยงของบริษัททุกรายต้องทำสัญญาเกี่ยวกับการใช้ปัจจัยการผลิต วิธีการเลี้ยง และรูปแบบของการขายผลผลิตกับบริษัท จากการสำรวจพบว่าในช่วงที่การระบาดของโรคกุ้งโดยเฉพาะโรคหัวเหลือง และโรคตัวแดงจุดขาวมีความรุนแรงขึ้น ส่งผลให้ผู้เลี้ยงกุ้งส่วนใหญ่ประสบกับความขาดทุน จนกระทั่งบริษัทต้องสั่งระงับการปล่อยลูกกุ้งให้กับผู้เลี้ยงของบริษัทหลายราย ในขณะที่ผู้เลี้ยงของบริษัททุกรายยังต้องรับภาระค่าสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่ทางบริษัทได้จัดไว้ให้ ทำให้ผู้เลี้ยงของบริษัทบางรายต้องกู้ยืมเพิ่มเติมจาก ธ.ก.ส. และสหกรณ์การเกษตร เพื่อทำการเลี้ยงต่อไป นอกจากนี้การประมงกำหนดให้ผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำต้องจดทะเบียนผู้เลี้ยงกุ้งเพื่อควบคุมพื้นที่เลี้ยง ตลอดจนวินัยของผู้เลี้ยง แต่จากการสำรวจพบว่าผู้เลี้ยงส่วนใหญ่ไปจดทะเบียนเพราะต้องใช้เป็นหลักฐานประกอบการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงิน คิดเป็นร้อยละ 59.74 ของผู้เลี้ยงรายย่อยที่จดทะเบียน (ร้อยละ 61.6) สำหรับผู้เลี้ยงของบริษัททุกราย ทางบริษัทจะจดทะเบียนผู้เลี้ยงให้ ดังแสดงในตารางที่ 4.3

4.2 ลักษณะของการเลี้ยง

จากตารางที่ 4.4 พบว่าการเลี้ยงกุ้งของผู้เลี้ยงรายย่อย และผู้เลี้ยงของบริษัทส่วนใหญ่ เลี้ยงกุ้งปีละ 2 รุ่น คิดเป็นร้อยละ 88 และร้อยละ 86.44 ตามลำดับ โดยแต่ละรุ่นมีอายุการเลี้ยงมากกว่า 3.6 เดือน คิดเป็นร้อยละ 81.35 และร้อยละ 84.80 ตามลำดับ จำนวนรุ่นการเลี้ยงกุ้งที่ผ่านมาของผู้เลี้ยงของบริษัทร้อยละ 57.63 อยู่ในช่วง 4 - 6 รุ่น ในขณะที่จำนวนรุ่นการเลี้ยงกุ้งที่ผ่านมาของผู้เลี้ยงรายย่อยมีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันในช่วง 1-16 รุ่น จากการสำรวจเนื่องจากผู้เลี้ยงรายย่อยสามารถเข้าและออกจากธุรกิจเพาะเลี้ยงกุ้งได้ง่ายกว่าผู้เลี้ยงของบริษัท กล่าวคือ หากบุคคลใดต้องการเลิกเลี้ยงกุ้งก็สามารถให้บุคคลอื่นเช่าบ้านและอุปกรณ์การเลี้ยงกุ้งได้โดยไม่ยากนัก นอกจากนี้พื้นที่นาที่ได้รับผล กระทบจากการเลี้ยงกุ้ง จนไม่สามารถทำนาได้อีกต่อไป เจ้าของที่ดินบางรายที่มีเงินทุนก็จะเปลี่ยนพื้นที่นาเป็นบ่อเลี้ยงกุ้ง ส่วนเจ้าของที่ดินที่ไม่มีเงินทุนมักให้ผู้สนใจเช่าที่ดินของตนทำบ่อ

เลี้ยงกุ้ง จากการเลี้ยงกุ้งที่ผ่านมาพบว่าทั้งผู้เลี้ยงของบริษัท และผู้เลี้ยงรายย่อยส่วนใหญ่เคยประสบกับการขาดทุนอย่างน้อย 1 รุ่น คิดเป็นร้อยละ 89.83 และร้อยละ 83.20 ตามลำดับ ซึ่งโรคกุ้งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้เลี้ยงของบริษัทและผู้เลี้ยงรายย่อยขาดทุนคิดเป็นร้อยละ 77.22 และ 77.49 ตามลำดับ โดยเฉพาะโรคตัวแดงจุดขาว และโรคหัวเหลือง คิดเป็นร้อยละ 67.09 และ 51.66 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.3 แหล่งเงินทุน

รายการ	จำนวนผู้เลี้ยงของบริษัท (n = 59)	%	จำนวนผู้เลี้ยงรายย่อย (n = 125)	%
ที่มาของเงินลงทุน				
กู้ยืม	59	100	101	81.80
ไม่กู้ยืม	-	-	24	19.20
แหล่งที่มาของสินเชื่อ				
ธ.ก.ส.	2	3.39	69	68.32
สหกรณ์การเกษตร	1	1.69	10	9.90
ธนาคารพานิชย์	56	94.92	17	16.83
กู้นอกระบบ	-	-	5	4.95
การจดทะเบียนการทำนากุ้ง				
จดทะเบียน	59	100	77	61.6
ไม่จดทะเบียน	-	-	48	38.4
เหตุผลที่จดทะเบียน				
บริษัทจดทะเบียนให้	59	100	-	-
ต้องใช้กู้เงินจากสถาบันการเงิน	-	-	46	59.74
ได้รับการแนะนำจากหน่วยงานของรัฐ	-	-	16	20.78
เหตุผลอื่น ๆ	-	-	15	19.48
เหตุผลที่ไม่จดทะเบียน				
ไม่ทราบว่าต้องจดทะเบียน	-	-	12	25.0
ใช้เงินทุนส่วนตัวทั้งหมด	-	-	9	18.75
ไม่มีเวลาไปจดทะเบียน	-	-	8	16.67
กลัวต้องเสียภาษี	-	-	6	12.50
กำลังจะเลิกเลี้ยงกุ้ง	-	-	4	8.33
เหตุผลอื่น ๆ	-	-	9	18.75

ตารางที่ 4.4 ลักษณะของการเลี้ยงกุ้ง

รายการ	จำนวนผู้เลี้ยงของบริษัท (n = 59)	%	จำนวนผู้เลี้ยงรายย่อย (n = 125)	%
จำนวนรุ่นที่เลี้ยง				
1 - 3	6	10.17	26	20.80
4 - 6	34	57.63	32	25.60
7 - 9	6	57.63	18	14.40
10 - 12	10	16.95	31	24.80
13 - 16	3	5.08	18	14.40
ฟาร์มที่เคยขาดทุน	53	89.83	104	83.20
สาเหตุที่ขาดทุน				
โรคตัวแดงจุดขาว โรคหัวเหลือง	53	67.09	78	51.66
โรคกุ้งอื่น ๆ	8	10.13	39	25.83
น้ำเสีย	3	3.79	10	6.62
กุ้งมีอัตรารอดน้อย	8	10.13	10	6.62
กุ้งไม่ลอกคราบ	-	-	8	5.30
อื่น ๆ	7	8.86	6	3.97
จำนวนรุ่นที่เลี้ยงใน 1 ปี				
1	6	10.17	9	7.2
2	51	86.44	110	88.0
3	1	3.39	6	4.8
ช่วงอายุการจับ				
1.6 - 2.0	1	1.69	0	0.00
2.6 - 3.0	10	16.95	19	15.20
3.6 - 4.0	11	18.64	45	36.00
> 4.0	37	62.71	61	48.00

4.2.1 การจัดการน้ำ

น้ำเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญในการเลี้ยงกุ้ง จากตารางที่ 4.5 พบว่าผู้เลี้ยงของบริษัทกว่าร้อยละ 90 เลี้ยงกุ้งระบบเปิด และใช้น้ำเค็มทั้งหมด มีเพียงร้อยละ 3.39 ที่เลี้ยงระบบปิดและใช้น้ำเค็ม

ผสมน้ำจืด ทั้งนี้เนื่องจากบริษัทมีระบบการชักน้ำเข้า และระบายน้ำออกที่สะดวก ทำให้ผู้เลี้ยงของบริษัทสามารถถ่ายน้ำได้บ่อย (มากกว่า 5 ครั้ง ในช่วงการเลี้ยง 1 รุ่น) ในขณะที่ผู้เลี้ยงรายย่อยกลับเลี้ยงกุ้งในระบบปิด (ไม่มีการถ่ายน้ำตลอดช่วงการเลี้ยง 1 รุ่น) และระบบกึ่งปิด (มีการถ่ายน้ำ 1-5 ครั้ง ตลอดช่วงการเลี้ยง 1 รุ่น) ถึงร้อยละ 20 และร้อยละ 27.2 ตามลำดับ สำหรับน้ำเค็มที่ใช้ในการเลี้ยงกุ้งนั้น พบว่าผู้เลี้ยงร้อยละ 55.2 ใช้น้ำเค็มทั้งหมด และร้อยละ 44 ใช้น้ำเค็มผสมน้ำจืด แหล่งน้ำจืดส่วนใหญ่ได้จากน้ำใต้ดิน (เจาะบาดาล) ร้อยละ 85.71 ทั้งนี้เนื่องจากคุณภาพของน้ำเค็มต่ำลง โดยเฉพาะน้ำเค็มบริเวณที่ใกล้ชายฝั่งทะเล ประกอบกับการระบาดของโรคกุ้งรุนแรงยิ่งขึ้น ส่งผลให้ผู้เลี้ยงรายย่อยบางรายปรับเปลี่ยนระบบการเลี้ยงไปสู่ระบบที่มีการถ่ายน้ำต่อรุ่นน้อยครั้งลง และมีการใช้น้ำจืดผสมแทนการใช้น้ำเค็มทั้งหมด

ตารางที่ 4.5 การจัดการน้ำในการเลี้ยงกุ้ง

รายการ	จำนวนผู้เลี้ยงของบริษัท (n = 59)	%	จำนวนผู้เลี้ยงรายย่อย (n = 125)	%
น้ำที่ใช้เลี้ยง				
น้ำเค็ม	57	96.61	69	55.2
น้ำเค็มผสมน้ำจืด	2	3.39	55	44.0
น้ำจืด	-	-	1	0.8
แหล่งน้ำจืด				
น้ำใต้ดิน	2	100	48	85.71
อื่น ๆ เช่น คลองธรรมชาติ น้ำฝน	-	-	8	14.29
ระบบการจัดการน้ำ				
ระบบปิด	2	3.39	25	20.0
ระบบกึ่งปิด	3	5.08	34	27.2
ระบบเปิด	54	91.53	66	52.8

เกษตรกรเลี้ยงกุ้งทั่วไปประมาณครึ่งหนึ่ง มีบ่อพักน้ำดีก่อนสูบน้ำมาใช้ในบ่อเลี้ยงอีกครึ่งหนึ่งไม่มีบ่อพักเพราะมีที่ดินจำกัด และในเกษตรกรเลี้ยงกุ้งที่มีบ่อพักน้ำนี้ ครึ่งหนึ่งมีเนื้อที่บ่อพักน้ำต่อเนื้อที่บ่อเลี้ยงกุ้งมากกว่าร้อยละ 50 ซึ่งเป็นสัดส่วนที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรบางรายมีเนื้อที่บ่อพักน้ำมากกว่าเนื้อที่บ่อเลี้ยง ส่วนกรณีของเกษตรกรเลี้ยงกุ้งที่มีพันธะผูกพัน แม้ว่าเกษตรกรทุกราย

จะใช้น้ำจากบ่อพักน้ำรวม แต่จากประสบการณ์ในการจัดการน้ำที่ผ่านมาในกลุ่ม ไม่สามารถสร้างความมั่นใจให้เกษตรกรได้ว่าน้ำจากบ่อพักเป็นน้ำที่มีคุณภาพดีพอ จึงทำให้เกษตรกรบางส่วนแบ่งพื้นที่บ่อเลี้ยงบางส่วนไปทำเป็นบ่อพักน้ำของตนเอง ซึ่งกรณีเช่นนี้จะทำให้เกษตรกรมีเนื้อที่เลี้ยงกุ้งลดลง

เนื่องจากปัญหาน้ำเสียในแหล่งเลี้ยงกุ้ง ทำให้เกษตรกรเลี้ยงกุ้งทั้งที่เป็นเกษตรกรเลี้ยงกุ้งทั่วไปและเกษตรกรที่มีพันธะผูกพัน หันมาจัดการน้ำที่เรียกว่า ระบบปิด และระบบกึ่งปิด ดังกล่าวแล้ว ซึ่งระบบทั้งสองนี้เกษตรกรได้เริ่มปฏิบัติมาเพียง 1-2 ปีเท่านั้นเอง เหตุผลที่สำคัญที่สุดที่เกษตรกรหันมาใช้ระบบนี้กันมากขึ้นเพราะว่าสามารถลดความเสี่ยงต่อการติดเชื้อโรคกุ้งที่ปนเปื้อนมากับน้ำได้ นอกจากนี้ยังช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายในการสูบน้ำ และทำให้การจัดการง่ายขึ้น

มีเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งทั่วไปเกือบทั้งหมดปล่อยน้ำจากการเลี้ยงกุ้งสู่ทะเล หรือแหล่งน้ำธรรมชาติโดยไม่มีการพักน้ำหรือบำบัดน้ำก่อนปล่อย มีเพียง 3 รายเท่านั้นที่มีการบำบัดน้ำก่อนปล่อยทิ้ง จัดเป็นเปอร์เซ็นต์ที่ต่ำมาก แม้ว่ากรมประมงจะออกกฎหมายบังคับไม่ให้มีการปล่อยน้ำเสียจากนากุ้งที่มีค่า BOD มากกว่า 10 มิลลิกรัมต่อลิตร เกษตรกรประมาณร้อยละ 80 ไม่ทราบเกี่ยวกับกฎหมายนี้ และที่ทราบก็ไม่ได้ปฏิบัติตาม

4.2.2 อัตราการปล่อยลูกกุ้ง

เกษตรกรเลี้ยงกุ้งกุลาดำจะใช้ลูกกุ้งที่ผลิตจากโรงเพาะฟักขนาดของลูกกุ้งที่ใช้ปล่อยจะอยู่ระหว่าง P_{16} - P_{20} สำหรับอัตราการปล่อยลูกกุ้งของเกษตรกรแสดงในตารางที่ 4.6 และ 4.7 เกษตรกรเลี้ยงกุ้งรายย่อยหรือผู้เลี้ยงอิสระจะปล่อยกุ้งหนาแน่นกว่าผู้เลี้ยงที่มีพันธะผูกพัน กล่าวคือ มากกว่าร้อยละ 90 ของเกษตรกรผู้เลี้ยงอิสระปล่อยกุ้งมากกว่า 60 ตัว ต่อตารางเมตร ในขณะที่มีเกษตรกรในกลุ่มที่มีพันธะผูกพันเพียง ร้อยละ 42 ที่ปล่อยลูกกุ้งหนาแน่นในอัตราเดียวกัน และพบว่าเกษตรกรเลี้ยงกุ้งรายย่อยบางรายปล่อยกุ้งหนาแน่น คือ 150 ตัวต่อตารางเมตร เหตุผลที่สำคัญที่ทำให้เกษตรกรปล่อยกุ้งในอัตราหนาแน่นสูงมาก เนื่องจากความไม่มั่นใจในอัตราการรอดของลูกกุ้ง จึงจำเป็นต้องปล่อยให้มากไว้ก่อน เผื่อลูกกุ้งตาย แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบอัตราการปล่อยลูกกุ้งของเกษตรกรเองในรุ่นที่ผ่านมากับการเลี้ยงในรุ่นก่อน ๆ เกษตรกรเลี้ยงกุ้งรายย่อยมากกว่าครึ่งหนึ่งได้ลดอัตราการปล่อยลง เพราะการเลี้ยงกุ้งหนาแน่นมาก การดูแลจัดการลำบาก และกุ้งเติบโตช้า โดยเฉพาะในช่วงหลังที่สิ่งแวดล้อมไม่ค่อยดี คุณภาพน้ำแย่ลง เมื่อปล่อยกุ้งหนาแน่นน้อยลง การจัดการจะทำได้ง่ายขึ้น แต่สำหรับเกษตรกรที่มีพันธะผูกพันที่ปล่อยกุ้งหนาแน่นน้อยลงจะมีเพียงจำนวนน้อยเท่านั้น เนื่องจากในอดีตเกษตรกรเลี้ยงกุ้งในกลุ่มนี้ปล่อยกุ้งในอัตราที่หนาแน่นน้อยกว่าเกษตรกรเลี้ยงกุ้งอิสระ

ตารางที่ 4.6 อัตราการปล่อยลูกกุ้ง

อัตราการปล่อย (ตัว/ตารางเมตร)	เกษตรกรเลี้ยงกุ้งทั่วไป		เกษตรกรที่มีพันธะผูกพัน	
	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
≤ 30	-	-	2	3.4
31-50	10	8.0	19	32.2
51-60	5	4.0	13	22.0
61-70	28	22.4	11	18.6
71-80	23	18.4	9	15.3
≥ 81	59	47.2	5	8.5
รวม	125	100.0	59	100.0

ตารางที่ 4.7 อัตราการปล่อยลูกกุ้งแยกตามระบบการเลี้ยง

ระบบ	อัตราการปล่อย (ตัว/ตารางเมตร)		
	ค่าเฉลี่ย	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด
เกษตรกรเลี้ยงกุ้งอิสระ			
1. ICYH	84	63	125
2. ICNH	79	63	105
3. ICNL	49	47	50
4. ICsYH	86	71	105
5. ICsYL	50	39	56
6. ICsNH	85	63	150
7. ICsNL	50	47	55
8. IOYH	87	63	125
9. IOYL	40	40	40
10. IONH	87	63	141
11. IONL	46	38	52
เกษตรกรเลี้ยงกุ้งที่มีพันธะผูกพัน			
12. CCYH	76	63	88
13. CCsYH	70	60	75
14. COYH	75	63	108
15. COYL	49	20	57

4.2.3 อาหารและการให้อาหาร

ในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ การใช้อาหารที่มีคุณภาพและต้นทุนค่าอาหารมีผลอย่างมากต่อกำไรของเกษตรกร และการรักษาคุณภาพน้ำในบ่อเลี้ยงกุ้ง เพราะว่าถ้าให้อาหารมากเกินไปแล้วนอกจากจะเสียต้นทุนโดยไม่จำเป็นแล้วยังทำให้อาหารเหลือตกค้างในบ่อมากทำให้การรักษาคุณภาพน้ำทำได้ลำบาก ชนิดของอาหารกุ้งที่เกษตรกรใช้ แสดงในตารางที่ 4.8 เกษตรกรเลี้ยงกุ้งอิสระประมาณร้อยละ 75 เลี้ยงกุ้งโดยใช้อาหารสำเร็จรูปเพียงอย่างเดียว และที่เหลือจะใช้ทั้งอาหารสำเร็จรูปและอาหารสดเลี้ยงกุ้ง ส่วนเกษตรกรที่มีพันธะผูกพันสูงถึงร้อยละ 86 ที่เลี้ยงกุ้งโดยใช้อาหารสำเร็จรูปเพียงอย่างเดียว อาหารสำเร็จรูปที่เกษตรกรเลี้ยงกุ้งรายย่อยใช้ส่วนใหญ่ก็จะมาจากผู้ผลิตรายใหญ่ไม่กี่ราย แม้ว่าจะมีชื่อการค้าแตกต่างกัน และเกษตรกรที่มีพันธะผูกพันก็จะใช้อาหารจากบริษัทที่ผูกพันเป็นส่วนใหญ่ เกษตรกรที่ใช้อาหารสดร่วมกับอาหารสำเร็จรูป มักจะใช้อาหารที่หาได้ตามฤดูกาล เช่น ปลาสด หอย เป็นต้น

ตารางที่ 4.8 อาหารกุ้ง

ชนิดของอาหารกุ้งที่ใช้	เกษตรกรเลี้ยงกุ้งทั่วไป		เกษตรกรเลี้ยงกุ้งแบบมีพันธะผูกพัน	
	จำนวน (ราย)	เปอร์เซ็นต์	จำนวน (ราย)	เปอร์เซ็นต์
อาหารสำเร็จรูปอย่างเดียว	93	74.4	50	84.8
อาหารสำเร็จรูปและอาหารสด	32	25.6	9	15.2
รวม	125	100.0	59	100.0

4.2.4 การตลาด

การตลาดกุ้งกุลาดำแตกต่างจากผลผลิตทางการเกษตรและสัตว์น้ำชนิดอื่น ๆ ที่มีผู้ซื้อจำนวนมากในแหล่งผลิตทั้งที่เป็นพ่อค้าคนกลาง ห้องเย็น และโรงงานแปรรูป เนื่องจากการประกอบธุรกิจทางการตลาดกุ้งกุลาดำค่อนข้างมีกำไร และยังมีส่วนจูงใจให้เกษตรกรผู้ผลิตบางรายหันมาจัดการด้านการตลาดเองด้วย ลักษณะการขายผลผลิตกุ้งของเกษตรกรผู้เลี้ยงอิสระ แสดงในตารางที่ 4.9 จะเห็นว่ามีเกษตรกรร้อยละ 44 ขายกุ้งให้กับพ่อค้าคนกลาง ซึ่งคนกลางเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วจะนำกุ้งไปขายที่ตลาดมหาชัย ซึ่งเป็นตลาดรับซื้อกุ้งที่ใหญ่ที่สุด รองลงมาเกษตรกรจะขายกุ้งให้กับห้องเย็นของโรงงานแปรรูปในท้องที่ และเกษตรกรที่เหลือจะนำกุ้งไปขายเองที่ตลาดมหาชัย

ตารางที่ 4.9 ลักษณะการขายกุ้งของเกษตรกรผู้เลี้ยงอิสระ

ลักษณะการขาย	จำนวนเกษตรกร	เปอร์เซ็นต์
ขายที่ตลาดมหาชัย	33	27.5
ขายแก่ห้องเย็นของโรงงานในท้องที่	34	28.3
ขายแก่พ่อค้าคนกลาง	53	44.2
รวม	120*	100.00

* มีเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งอิสระ 5 ราย ที่ไม่ได้ขายกุ้งเนื่องจากต้องปล่อยกุ้งทิ้ง

ราคากุ้งที่เกษตรกรได้รับจะผันแปรตามราคาตลาด และราคากุ้งจะขึ้นกับขนาดของกุ้งเป็นสำคัญ โดยทั่วไปแล้วกุ้งขนาดใหญ่จะขายได้สูงกว่ากุ้งขนาดเล็ก ตารางที่ 4.10 แสดงขนาดของกุ้งที่เกษตรกรจับขาย จะเห็นว่าเกษตรกรเลี้ยงกุ้งอิสระจะขายกุ้งขนาดเล็กเป็นเปอร์เซ็นต์สูงกว่าเกษตรกรที่มีพันธะผูกพัน เหตุผลส่วนหนึ่งเนื่องมาจากเกษตรกรเลี้ยงกุ้งอิสระมักปล่อยกุ้งหนาแน่นมากกว่า ซึ่งจะทำให้การเลี้ยงเพื่อให้ได้ขนาดกุ้งที่ใหญ่นั้นทำได้ยากกว่า และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพแวดล้อมการเลี้ยงที่กุ้งเสี่ยงต่อการเป็นโรคสูง

โดยทั่วไปกุ้งที่เกษตรกรจับขายจะแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ ประเภทที่หนึ่ง เป็นกุ้งส่วนใหญ่ที่ฟาร์มผลิตได้ ประเภทที่สอง เป็นกุ้งที่ไม่เติบโตมีขนาดเล็กกว่า 10 เซ็นติเมตร ซึ่งปกติจะขายได้กิโลกรัมละ 30-40 บาท และประเภทที่สามเป็นกุ้งนิ่ม ซึ่งเป็นกุ้งที่เปลือกนิ่ม ซึ่งผู้ซื้อจะได้ราคาประมาณครึ่งหนึ่งของราคากุ้งประเภทที่หนึ่ง กุ้งประเภทที่สองและสามเป็นกุ้งที่เกษตรกรต้องการให้มีน้อยที่สุดในการจับขายแต่ละครั้ง

ตารางที่ 4.10 ขนาดของกุ้งที่จับ

ขนาดของกุ้ง (ตัว/กิโลกรัม)	เกษตรกรเลี้ยงกุ้งอิสระ		เกษตรกรแบบมีพันธะผูกพัน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1 $\leq$ 30	2	4.9	11	9.2
2 31 - 40	13	31.7	14	11.7
3 41 - 50	11	26.8	37	30.8
4 51 - 60	6	14.6	25	20.8
5 $>$ 60	9	22.0	33	27.5
รวม	41	100.0	120	100.0

4.2.5 ต้นทุนและผลตอบแทน

ต้นทุนผันแปรในฤดูเลี้ยงกุ้งแต่ละรุ่นจากระบบการเลี้ยงที่แตกต่างกันแสดงในตารางที่ 4.11 สำหรับระบบการเลี้ยงของเกษตรกรเลี้ยงกุ้งอิสระเกือบทุกระบบ มากกว่าร้อยละ 60 ของต้นทุน เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับอาหารกุ้ง และลูกกุ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ค่าใช้จ่ายสำหรับอาหารกุ้งในบางระบบมีมากกว่าร้อยละ 50 เช่น ระบบ ICYH ICNH ICsNH และ IONL ส่วนระบบการเลี้ยงของเกษตรกรที่มีพันธะผูกพัน โครงสร้างต้นทุนผันแปรจะแตกต่างจากเกษตรกรเลี้ยงกุ้งอิสระ กล่าวคือ สัดส่วนต้นทุนค่าอาหารจะต่ำกว่ามาก เฉลี่ยประมาณ ร้อยละ 30 ค่าใช้จ่ายที่เป็นค่าลูกกุ้ง และค่าใช้จ่ายในรายการอื่นๆ มีสัดส่วนที่สูงกว่ามาก เนื่องจากเกษตรกรที่มีพันธะผูกพันต้องเสียค่าสาธารณูปโภคสำหรับการเลี้ยงกุ้ง ต่อเดือนสูงมาก (เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับน้ำที่ใช้ในการเลี้ยงกุ้งและสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ในฟาร์ม) และมักต้องจ่ายค่าลูกกุ้งในราคาที่สูงกว่าด้วย

สำหรับต้นทุนผันแปรเฉลี่ย (average variable cost, AVC) นั้นระบบการเลี้ยงของเกษตรกรเลี้ยงกุ้งอิสระจะมี ต้นทุนเฉลี่ยต่ำกว่าเกษตรกรที่มีพันธะผูกพัน อย่างไรก็ตาม AVC อย่างเดียวยังไม่สามารถบอกได้ชัดเจนว่าระบบใดจะผลิตกุ้งได้โดยเสียต้นทุนต่ำกว่า หรือมีประสิทธิภาพมากกว่า เพราะต้องพิจารณาขนาดของกุ้งที่ผลิตได้ด้วย

ผลผลิตกุ้งแสดงในตารางที่ 4.12 จะเห็นว่าผลผลิตกุ้งมีความแตกต่างกันมาก ทั้งในระบบการเลี้ยงเดียวกัน และระหว่างระบบที่ต่างกัน ระบบการเลี้ยงที่ให้ผลผลิตเฉลี่ยสูงสุดสำหรับเกษตรกรเลี้ยงกุ้งอิสระ คือ ICNH เป็นระบบปิด ไม่มีบ่อพักน้ำ และปล่อยกุ้งหนาแน่น ส่วนระบบที่มีผลผลิตเฉลี่ยต่ำสุดคือ ICsNL เป็นระบบกึ่งปิด ไม่มีบ่อพัก แต่ปล่อยกุ้งหนาแน่นต่ำ ส่วนระบบการเลี้ยงของเกษตรกรที่มีพันธะผูกพันที่ให้ผลผลิตเฉลี่ยสูงสุด คือ CCYH แต่อย่างไรก็ตามระบบนี้อาจไม่ได้สะท้อนข้อเท็จจริงที่เหมาะสม เพราะมีจำนวนตัวอย่างน้อยเกินไป โดยเฉลี่ยแล้วระบบการจัดการของเกษตรกรเลี้ยงกุ้งอิสระจะให้ผลผลิตเฉลี่ยสูงกว่าเกษตรกรที่มีพันธะผูกพัน

ผลตอบแทนทั้งหมดจากการเลี้ยงกุ้งในแต่ละระบบหาได้โดยคูณผลผลิตของแต่ละฟาร์มด้วยราคาที่เกษตรกรได้รับ และเมื่อลบด้วยค่าใช้จ่ายผันแปรก็จะได้ผลตอบแทนสุทธิสำหรับฟาร์มนั้นๆ หาค่าเฉลี่ยของแต่ละระบบ ดังแสดงในตารางที่ 4.13 ระบบการเลี้ยงของเกษตรกรเลี้ยงกุ้งอิสระจะให้ผลตอบแทนสุทธิเฉลี่ยสูงกว่าของเกษตรกรที่มีพันธะผูกพัน ระบบการเลี้ยงที่ให้ผลตอบแทนสุทธิเฉลี่ยสูงสุดคือ ระบบ ICNH มีผลตอบแทนสุทธิสูงถึง 125,893 บาทต่อไร่ต่อรุ่น แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าระบบที่มีผลตอบแทนสุทธิเฉลี่ยสูงสุดจะดีที่สุดเสมอไปในการประเมินการผลิตภายใต้ความเสี่ยง

ตารางที่ 4.11 ต้นทุนผันแปรในการผลิตกุ้ง (บาท/รุ่น/ไร่)

ระบบการเลี้ยง	รายการต้นทุน													
	ลูกกุ้ง	ร้อยละ	อาหารกุ้ง	ร้อยละ	น้ำมันเชื้อเพลิงและไฟฟ้า	ร้อยละ	ค่าสารเคมี	ร้อยละ	ค่าแรงงาน	ร้อยละ	อื่น ๆ	ร้อยละ	ต้นทุนผันแปร/ไร่	AVC
1 ICYH	15,559	17.38	44,868	50.11	9,474	10.58	6,638	7.41	4,701	5.25	8,296	9.27	89,536	96
2 ICNH	13,360	13.62	51,783	52.79	13,942	14.21	4,806	4.90	4,950	5.05	9,247	9.43	98,088	73
3 ICNL	10,825	9.43	51,159	44.58	13,250	11.55	4,656	4.06	9,600	8.37	25,267	22.02	114,757	82
4 IC_sYH	16,397	16.40	44,065	44.07	9,471	9.47	12,823	12.82	6,507	6.51	10,724	10.73	99,987	77
5 IC_sYL	9,901	16.46	25,153	41.81	3,879	6.45	8,075	13.42	5,523	9.18	7,633	12.69	60,164	63
6 IC_sNH	15,068	15.03	48,926	48.82	12,702	12.67	6,542	6.53	5,148	5.14	11,835	11.81	100,221	121
7 IC_sNL	10,292	17.86	30,348	52.66	4,544	7.88	3,237	5.62	2,167	3.76	7,042	12.22	57,630	190
8 IOYH	15,844	15.50	49,710	48.64	11,293	11.05	11,733	11.48	5,268	5.15	8,346	8.17	102,194	96
9 IOYL	6,250	13.55	19,191	41.61	9,250	20.06	675	1.46	3,000	6.51	7,750	16.81	46,116	53
10 IONH	16,785	16.51	49,036	48.31	12,715	12.53	6,911	6.81	4,916	4.84	11,172	11.01	101,508	97
11 IONL	9,483	9.84	53,692	55.73	9,931	10.31	7,071	7.34	4,194	4.35	11,967	12.42	96,338	83
12 CCYH	18,000	24.40	23,550	31.92	4,620	6.26	5,441	7.38	-	-	22,160	30.04	73,771	52
13 CC_sYH	16,973	19.96	25,836	30.38	9,308	10.94	4,377	5.15	3,389	3.98	25,170	29.59	85,053	112
14 COYH	16,878	19.64	25,266	29.40	6,019	7.00	6,590	7.67	5,651	6.57	25,547	29.72	85,951	195
15 COYL	16,082	23.18	24,957	35.97	3,975	5.73	4,085	5.89	1,750	2.52	18,529	26.71	69,378	93

ตารางที่ 4.12 ผลผลิตกุ้ง

ระบบ	ผลผลิต (กิโลกรัม/ไร่/รุ่น)		
	ค่าเฉลี่ย	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด
เกษตรกรเลี้ยงกุ้งอิสระ			
1. ICYH	932	280	2,000
2. ICNH	1,338	850	2,333
3. ICNL	1,300	1,000	1,600
4. IC_SYH	1,307	200	2,429
5. IC_SYL	950	771	1,078
6. IC_SNH	825	75	1,615
7. IC_SNL	304	113	500
8. IOYH	1,068	223	3,000
9. IOYL	875	875	875
10. IONH	1,048	233	1,900
11. IONL	1,164	625	1,640
เกษตรกรเลี้ยงกุ้งที่มีพันธะผูกพัน			
12. CCYH	710	0	1,420
13. CC_SYH	761	720	802
14. COYH	440	32	2,416
15. COYL	745	11	1,968

ตารางที่ 4.13 ผลตอบแทนสุทธิ (บาท/ไร่/รุ่น)

ระบบการจัดการ	ค่าเฉลี่ย	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	ค่า SD
เกษตรกรเลี้ยงกุ้งอิสระ				
1. ICYH	21,424	-92,205	156,914	69,468
2. ICNH	125,893	39,034	313,566	79,349
3. ICNL*	59,884	33,260	86,507	-
4. ICsYH	100,018	-34,533	337,681	119,552
5. ICsYL*	101,574	12,854	168,149	-
6. ICsNH	11,912	-88,237	241,425	79,250
7. ICsNL*	-21,526	-41,640	-3,928	-
8. IOYH	56,932	-85,018	280,960	93,679
9. IOYL*	89,884	89,884	89,884	-
10. IONH	35,205	-135,045	281,400	91,691
11. IONL	70,430	-27248	120,217	54,079
เกษตรกรเลี้ยงกุ้งที่มีพันธะผูกพัน				
12. CCYH*	52,180	-53,680	158,040	-
13. CCsYH*	26,809	-58,001	44,438	-
14. COYH	26,012	-60,532	272,000	81,159
15. COYL	-8,354	-133,153	134,213	57,357

* ระบบนี้มีจำนวนตัวอย่างน้อยเกินไป

4.3 ผลการวิเคราะห์ stochastic dominance

การประเมินผลตอบแทนสุทธิจากระบบการเลี้ยงกุ้งที่แตกต่างกัน โดยใช้ GSD ในการวิเคราะห์นี้ ผลที่ได้จากการวิเคราะห์จะอยู่ในรูปของการเปรียบเทียบความเด่นโดยสัมพัทธ์ (relative dominance) ระหว่างระบบการจัดการต่าง ๆ ภายใต้ข้อจำกัดด้านทัศนคติต่อความเสี่ยงของเกษตรกร ซึ่งผลจาก GSD นี้จะเปรียบเทียบระบบการจัดการเป็นคู่ ๆ (pairwise result) ซึ่งจากการเปรียบเทียบในแต่ละคู่นี้ ในที่สุดก็สามารถหาระบบการจัดการที่เด่นที่สุดภายใต้ทัศนคติต่อความเสี่ยงที่แตกต่างกันได้

ผลจากการวิเคราะห์ GSD แสดงในตารางที่ 4.14 และตารางที่ 4.15 เกษตรกรที่มีทัศนคติต่อความเสี่ยงในกลุ่มที่ 1 และ 2 จะเป็นเกษตรกรที่ชอบเสี่ยงจนถึงเป็นกลาง (risk preferring to risk neutral) ส่วนเกษตรกรในกลุ่มที่ 3 เป็นพวกที่ไม่ค่อยชอบเสี่ยง (moderate risk averse) และกลุ่มที่ 4 - 6 เป็นเกษตรกรที่ไม่ชอบเสี่ยงเลย (strongly risk averse)

สำหรับเกษตรกรที่ไม่ชอบเสี่ยง จะไม่ชอบระบบการเลี้ยงกุ้งที่ให้ผลตอบแทนสุทธิสูง แต่ผลตอบแทนสุทธินั้นมีความผันแปรสูง กล่าวคือ เกษตรกรในกลุ่มนี้มีแนวโน้มที่จะชอบระบบการเลี้ยงที่ให้ผลตอบแทนสุทธิต่ำกว่า และมีความผันแปรของผลตอบแทนสุทธิต่ำ อย่างไรก็ตาม ความผันแปรของผลตอบแทนสุทธิอาจชดเชยด้วยระดับของผลตอบแทนสุทธิที่สูงมากได้

สำหรับเกษตรกรที่ชอบเสี่ยง จะชอบระบบการเลี้ยงที่ให้ผลตอบแทนสุทธิสูง แม้ว่าจะมีความผันแปรของผลตอบแทนสุทธิค่อนข้างสูงก็ตาม ตัวอย่างเช่น เกษตรกรที่ชอบเสี่ยงจะชอบระบบ ICsYH มากกว่าระบบ ICNH ทั้งที่ระบบ ICsYH มีความผันแปรของผลตอบแทนสุทธิสูงกว่า (119,552 และ 79,349) เช่นเดียวกับกรณีของระบบ IONH และ ICsNH เกษตรกรที่ชอบเสี่ยงจะชอบระบบ IONH มากกว่า

จากผลการวิเคราะห์ GSD สรุปได้ว่าในระบบการเลี้ยงกุ้งของเกษตรกรเลี้ยงกุ้งอิสระแล้ว ระบบที่โดดเด่นที่สุดในกรณีที่เกษตรกรชอบเสี่ยงคือ ระบบ ICsYH เป็นระบบกึ่งปิด มีบ่อพักน้ำ และมีการปล่อยกุ้งหนาแน่น ระบบนี้มีโอกาสที่จะทำรายได้สุทธิสูงถึง 337,681 บาท/ไร่/รุ่น แต่อย่างไรก็ตาม ก็มีโอกาสขาดทุนเช่นเดียวกัน ส่วนเกษตรกรเลี้ยงกุ้งอิสระที่เป็นกลางจนถึงไม่ชอบเสี่ยงเลย ระบบที่ดีที่สุดคือ ICNH ซึ่งเป็นระบบปิด ไม่มีบ่อพักน้ำ และปล่อยกุ้งหนาแน่น

สำหรับเกษตรกรที่มีพันธะผูกพัน ไม่ว่าเกษตรกรจะมีทัศนคติต่อความเสี่ยงอย่างไร ระบบที่ดีที่สุดคือ COYH ซึ่งเป็นระบบเปิด มีบ่อพักน้ำ และปล่อยกุ้งหนาแน่น

ผลจากการวิเคราะห์ GSD ครั้งนี้มีข้อสรุปที่สำคัญประการหนึ่งคือ ระบบการเลี้ยงกุ้งแบบปิดและปล่อยกุ้งหนาแน่น เป็นระบบการเลี้ยงที่น่าสนใจ

ตารางที่ 4.14 ผลจากการวิเคราะห์ stochastic dominance

ระบบที่เปรียบเทียบ	ทัศนคติต่อความเสี่ยง *					
	ชอบเสี่ยงถึงเป็นกลาง		ค่อนข้างไม่ชอบเสี่ยง	ไม่ชอบเสี่ยงเลย		
	1	2	3	4	5	6
เกษตรกรเลี้ยงกุ้งอิสระ						
ICYH, ICNH	ICNH	ICNH	ICNH	ICNH	ICNH	ICNH
ICYH, ICsYH	ICsYH	ICsYH	ICsYH	ICsYH	ICsYH	ICsYH
ICYH, ICsNH	ICsNH	ICsNH	ICsNH	ICsNH	ICsNH	ICsNH
ICYH, IOYH	IOYH	IOYH	IOYH	IOYH	IOYH	IOYH
ICYH, IONH	IONH	IONH	IONH	IONH	IONH	IONH
ICYH, IONL	IONL	IONL	IONL	IONL	IONL	IONL
ICNH, ICsYH	ICsYH	ICNH	ICNH	ICNH	ICNH	ICNH
ICNH, ICsNH	ICNH	ICNH	ICNH	ICNH	ICNH	ICNH
ICNH, IOYH	ICNH	ICNH	ICNH	ICNH	ICNH	ICNH
ICNH, IONH	ICNH	ICNH	ICNH	ICNH	ICNH	ICNH
ICNH, IONL	ICNH	ICNH	ICNH	ICNH	ICNH	ICNH
ICsYH, ICsNH	ICsYH	ICsYH	ICsYH	ICsYH	ICsYH	ICsYH
ICsYH, IOYH	ICsYH	ICsYH	ICsYH	ICsYH	ICsYH	ICsYH
ICsYH, IONH	ICsYH	ICsYH	ICsYH	ICsYH	ICsYH	ICsYH
ICsYH, IONL	ICsYH	IONL	IONL	IONL	IONL	IONL
ICsNH, IOYH	IOYH	IOYH	IOYH	IOYH	IOYH	IOYH
ICsNH, IONH	IONH	ICsNH	ICsNH	ICsNH	ICsNH	ICsNH
ICsNH, IONL	ICsNH	IONL	IONL	IONL	IONL	IONL
IOYH, IONH	IOYH	IOYH	IOYH	IOYH	IOYH	IOYH
IOYH, IONL	IOYH	IONL	IONL	IONL	IONL	IONL
IONH, IONL	IONH	IONL	IONL	IONL	IONL	IONL
เกษตรกรที่มีพันธะผูกพัน						
COYH, COYL	COYH	COYH	COYH	COYH	COYH	COYH

* ทัศนคติต่อความเสี่ยงของเกษตรกรในแต่ละกลุ่มแสดงโดยช่วงของค่า RAC ดังต่อไปนี้คือ กลุ่ม 1 = (-0.0064 , 0.000032) กลุ่ม 2 = (0.000032 , 0.00016) กลุ่ม 3 = (0.00016 - 0.00032) กลุ่ม 4 = (0.00032 - 0.00064) กลุ่ม 5 = (0.00064 - 0.00256) และกลุ่มที่ 6 = (0.00256 - 0.006)

ตารางที่ 4.15 สรุปผลจากการวิเคราะห์ stochastic dominance

ทัศนคติต่อความเสี่ยง	ระบบที่เด่น	
	เกษตรกรเลี้ยงกุ้งอิสระ	เกษตรกรเลี้ยงกุ้งที่มีพันธะผูกพัน
1. ชอบเสี่ยงถึงเป็นกลาง	ICsYH , ICNH	COYH
2. ค่อนข้างไม่ชอบเสี่ยง	ICNH	COYH
3. ไม่ชอบเสี่ยงเลย	ICNH	COYH

4.4 คุณภาพน้ำและตะกอนดิน

4.4.1 คุณภาพน้ำ

ผลการวิเคราะห์คุณภาพน้ำบริเวณชายฝั่งและในบ่อกุ้งที่มีระบบการจัดการแตกต่างกัน แสดงในตารางที่ 4.16 และคุณภาพน้ำที่เหมาะสมในการเลี้ยงกุ้งและมาตรฐานคุณภาพน้ำสำหรับการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง แสดงในตารางที่ 4.17

อุณหภูมิของน้ำ (Temperature) เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำทั้งทางตรงและทางอ้อม และมีความสำคัญต่อกระบวนการเมตาโบลิซึมของสิ่งมีชีวิตในการเจริญเติบโต จากการศึกษาอุณหภูมิของน้ำภายในบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำในระบบต่าง ๆ และน้ำบริเวณชายฝั่ง พบว่า อุณหภูมิมีค่าเฉลี่ย 28.0 - 30.3°C ซึ่งเป็นช่วงที่ไม่ได้เป็นอันตรายหรือมีผลกระทบต่อการเลี้ยงกุ้งและการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง (ตารางที่ 4.17) ความแตกต่างของอุณหภูมิที่ศึกษาเป็นผลมาจากช่วงเวลาการเก็บตัวอย่างน้ำแตกต่างกันในระหว่างช่วงเช้าและช่วงบ่าย เนื่องจากพื้นที่ที่ทำการศึกษาเป็นบริเวณกว้างไม่สามารถเก็บน้ำในเวลาเดียวกัน เพราะว่าอุณหภูมิของน้ำแปรผันตามอุณหภูมิของอากาศที่ขึ้นกับความเข้มแสง ฤดูกาล ลม และสภาพแวดล้อมอื่น เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาของ คณิต และคณะ (2536) และ Thongrak (1995) ซึ่งศึกษาในบ่อเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนาที่อำเภอระโนด ระหว่างเดือนสิงหาคม 2533 และกรกฎาคม 2538 มีค่าระหว่าง 28.0 - 31.8°C และ 30.1 - 31.0°C ตามลำดับ พบว่าผลการศึกษาครั้งนี้มีค่าต่ำกว่า เนื่องจากการเก็บตัวอย่างน้ำอยู่ในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน ซึ่งเป็นช่วงที่มีปริมาณน้ำฝนมาก

ความเค็ม (Salinity) กุ้งกุลาดำเป็นกุ้งที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ในน้ำทะเลที่มีช่วงความเค็มกว้าง 0 - 70 ppt (บรรจง, 2530) และเจริญเติบโตและมีอัตราการรอดได้ดีในน้ำที่มีความเค็มต่ำ และสามารถอยู่ในน้ำจืดได้นานถึง 1 เดือน (Boyd, 1989) ความเค็มที่เหมาะสมทำให้กุ้งเจริญเติบโตได้ดีอยู่ในช่วง 10 - 15 ppt ชลอ (2535) จากการศึกษาพบว่าความเค็มในบ่อเลี้ยงกุ้งมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 23.9 - 27.9 ppt และความเค็มของน้ำทะเลชายฝั่งมีค่าเฉลี่ย 27.9 ppt จะพบว่าระบบการจัดการโดยเกษตรกรที่ขึ้นกับบริษัท (ระบบ COYH CCYH และ CCsYH) จะมีค่าความเค็มใกล้เคียงกับน้ำทะเลชายฝั่ง ส่วนเกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่จะมีค่าความเค็มต่ำกว่า เนื่องจากเกษตรกรรายย่อยมีแหล่งน้ำจืด

ตารางที่ 4.16 ค่าเฉลี่ยคุณภาพน้ำและปริมาณจุลินทรีย์ (แบคทีเรีย) ในระบบที่ศึกษา

ตัวแปร	ระบบการเลี้ยงกุ้ง								
	A_1	A_2	A_3	B_1	B_2	B_3	B_4	B_5	Coastal water
pH	7.30^{cd}	7.27^{d}	7.40^{bcd}	7.53^{abc}	7.40^{bcd}	7.47^{abcd}	7.50^{abcd}	7.63^{ab}	7.7^{a}
DO (mg/l)	6.37^{a}	6.07^{a}	6.57^{a}	7.00^{a}	6.60^{a}	6.00^{a}	5.63^{a}	6.53^{a}	6.10^{a}
Temperature (°C)	29.7^{ab}	29.3^{bc}	30.0^{a}	29.7^{ab}	30.0^{a}	28.0^{d}	29.0^{c}	29.0^{c}	29.0^{c}
Salinity (ppt)	27.13^{a}	27.17^{a}	27.03^{a}	27.93^{a}	24.27^{b}	23.93^{b}	27.73^{a}	24.47^{b}	27.93^{a}
Transaparency (cm)	31.30^{b}	32.0^{b}	30.7^{b}	33.0^{b}	24.0^{c}	23.0^{c}	34.3^{b}	24.7^{c}	212.67^{a}
TSS (mg/l)	124^{ab}	163^{a}	160^{a}	130^{ab}	169^{a}	212^{a}	180^{a}	160^{a}	41^{b}
Chlorophyll *a* (µg/l)	60.71^{bc}	65.69^{bc}	40.81^{c}	84.67^{bc}	193.37^{a}	102.52^{abc}	125.25^{abc}	137.83^{ab}	1.50^{d}
Alkalinity (ppm)	12.50^{a}	12.43^{a}	12.53^{a}	11.13^{a}	14.37^{a}	13.00^{a}	13.20^{a}	15.20^{a}	10.53^{a}
BOD (mg/l)	7.27^{ab}	7.58^{ab}	6.53^{b}	6.70^{b}	8.92^{a}	6.97^{b}	7.09^{ab}	7.31^{ab}	1.65^{c}
H_2S (mg/l)	0.0097^{bc}	0.0072^{bc}	0.0045^{cd}	0.0096^{bc}	0.0152^{a}	0.0069^{bc}	0.0063^{bcd}	0.0119^{ab}	0.0012^{d}
NH_3 (mg/l)	0.2833^{a}	0.3033^{a}	0.2100^{a}	0.2700^{a}	0.2767^{a}	0.2800^{a}	0.2433^{a}	0.3067^{a}	0.0033^{b}
NO_2+NO_3 (mg/l)	0.1370^{a}	0.2093^{a}	0.1083^{a}	0.0583^{a}	0.3120^{a}	0.1817^{a}	0.1197^{a}	0.2027^{a}	0.0230^{a}
PO_4 (mg/l)	0.0403^{a}	0.0310^{a}	0.0453^{a}	0.0140^{a}	0.0440^{a}	0.0207^{a}	0.0153^{a}	0.0120^{a}	0.0087^{a}
Bacteria (CFU/ml)	663^{bc}	818^{abc}	479^{c}	588^{bc}	756^{abc}	595^{bc}	907^{ab}	1058^{a}	84^{d}

ค่าเฉลี่ยที่มีอักษรกำกับในแต่ละแถวเหมือนกัน แสดงว่าไม่มีความแตกต่างกันทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง ที่ระดับความเชื่อมั่น 95%

หมายเหตุ A_1 = พันธะระบบเปิดมีบ่อพักน้ำ, A_2 = พันธะระบบปิดมีบ่อพักน้ำ, A_3 = พันธะระบบกึ่งปิดมีบ่อพักน้ำ B_1 = ผู้เลี้ยงอิสระระบบเปิดมีบ่อพักน้ำ,
B_2 = ผู้เลี้ยงอิสระระบบปิดมีบ่อพักน้ำ, B_3 = ผู้เลี้ยงอิสระระบบกึ่งปิดมีบ่อพักน้ำ, B_4 = ผู้เลี้ยงอิสระระบบเปิดไม่มีบ่อพักน้ำ,
B_5 = ผู้เลี้ยงอิสระระบบปิดไม่มีบ่อพักน้ำ

ตารางที่ 4.17 คุณภาพน้ำสำหรับการเลี้ยงกุ้งและมาตรฐานคุณภาพน้ำสำหรับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง

ตัวแปร	สำหรับการเลี้ยงกุ้ง	มาตรฐานน้ำคุณภาพน้ำสำหรับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง
S % (mg/l)	10-15[A]	29-35
Temperature (°C)	28-23[C]	<33
DO (mg/l)	5- จุดอิ่มตัว [A,B]	>4
pH	7.5-7.8[A]	7.5-8.9
BOD (mg/l)	<4.00[D]	-
Ammonia (mg/l)	<0.10[A,C,D]	<0.40
Hydrogen sulfide (mg/l)	<0.0333[A,B]	<0.01
Orthophosphate (mg/l)	<0.01[D]	-
Nitrite+Nitrate	-	-
Chlo a (µg/l)	-	-
Total suspened solid (mg/l)	<25[D]	-
Transparency	-	ไม่เกิน 10%
แบคทีเรียรวม (CFU/ml)	10^4-10^{6G}	-

ที่มา :
A, ชลอ (2535)
B, Boyd (1989)
C, เจริญโภคภัณฑ์อาหารสัตว์ (2533)
D, พรศรี (2535)
E, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2534)
F, พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ 2535
G ยงยุทธ และคณิต (2537)

หรือน้ำบาดาลมาเจือจางเพื่อให้ความเค็มที่ต่ำกว่าน้ำทะเล ขณะที่บ่อเลี้ยงกุ้งของเกษตรกรที่ขึ้นกับบริษัทไม่มีการผสมของน้ำจืด นอกจากนี้พบว่า ระบบการจัดการแบบระบบปิดของเกษตรกรรายย่อย (ระบบ ICYH ,ICNH) มีค่าความเค็มต่ำและแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับบ่อเลี้ยงกุ้งที่ระบบการจัดการแบบเปิดและกึ่งปิด (IOYH, IONH และ ICsYH) เนื่องจากระบบดังกล่าวจะมีการเปลี่ยนถ่ายน้ำน้อย การได้รับอิทธิพลหรือการเจือจางจากน้ำจืดปริมาณมากกว่าขณะที่อีก 2 ระบบ มีการถ่ายเทน้ำมากกว่าซึ่งจะได้รับอิทธิพลของความเค็มจากน้ำทะเลชายฝั่ง ทำให้มีค่าความเค็มสูงกว่า ถึงแม้ว่าระบบในการจัดการแบบต่าง ๆ บางระบบจะทำให้ค่าความเค็มมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ก็จะไม่มีผลต่อการเจริญเติบโตของกุ้ง ต่างกันเพราะค่าความเค็มของทุกระบบอยู่ในช่วงที่สูงใกล้เคียงกัน แต่อาจจะทำให้การเจริญเติบโตของกุ้งช้ากว่าการเลี้ยงกุ้งที่มีความเค็มในช่วงต่ำ ชลอ (2535) กล่าวว่า น้ำทะเลที่มีความเค็มสูงกว่า 15 ppt สามารถนำมาเลี้ยงกุ้งได้ แต่จะทำให้กุ้งโตช้า และต้องมีการจัดการน้ำที่ดีด้วย

ปริมาณออกซิเจนที่ละลายน้ำ (Dissolved oxygen : DO) จากการศึกษาค่าเฉลี่ยของออกซิเจนที่ละลายน้ำมีค่าอยู่ระหว่าง 5.3 - 7.0 mg/l ซึ่งมีค่าสูงกว่าค่าออกซิเจนที่ละลายน้ำที่เหมาะสมในการเลี้ยงกุ้ง และมาตรฐานของน้ำที่ใช้ในการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง (ตารางที่ 4.17) ซึ่งกำหนดไว้ มากกว่า 3 mg/l ขึ้นไป และพบว่า DO ในแต่ระบบของการเลี้ยงกุ้งไม่มีความแตกต่างกันในทางสถิติ ปัจจัยหรือตัวแปรที่มีผลต่อการละลายน้ำของออกซิเจนขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น ปริมาณกุ้งในบ่อ BOD และความเน่าเสียของพื้นก้นบ่อ ปริมาณแพลงก์ตอนและการสังเคราะห์แสงที่เกิดขึ้นในบ่อ ซึ่งจะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงของออกซิเจนที่ละลายน้ำในรอบวันค่อนข้างมาก ข้อมูลจากการศึกษาที่ได้ในครั้งนี้เป็นข้อมูลพื้นฐานของช่วงความเข้มข้นของออกซิเจนในน้ำในตอนกลางวันเท่านั้น ในช่วงกลางคืนกิจกรรมจากการสังเคราะห์แสงไม่เกิดขึ้นจะทำให้ออกซิเจนในน้ำต่ำกว่าในเวลากลางวันมาก ดังนั้นควรจะมีการจัดการที่ดี เช่นการเพิ่มออกซิเจนในเวลากลางคืน โดยใช้เครื่องตีน้ำ หรือเครื่องให้ออกซิเจน ส่วนในเวลากลางวันไม่จำเป็นต้องให้ปริมาณออกซิเจนเพิ่ม เพราะว่ามีค่าสูงกว่าค่ามาตรฐานอยู่แล้ว แต่อาจจะใช้เครื่องตีน้ำเพื่อทำให้เกิดการหมุนเวียนของน้ำและการตกตะกอนและสารอินทรีย์กลางบ่อได้ดียิ่งขึ้น

พีเอช (pH) จากการศึกษาพบว่าค่าเฉลี่ยของ pH อยู่ระหว่าง 7.3 - 7.7 ซึ่งเป็นค่าที่อยู่ในเกณฑ์ปกติ หรือเหมาะสมสำหรับการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ รายงานไว้ว่า ค่า pH ที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการเลี้ยงกุ้งกุลาดำอยู่ระหว่าง 7.30 - 8.80 (Chiang et al. (1989) และ 6 - 9 โดย Boyd (1989)) ปริมาณพีเอชเปลี่ยนแปลงขึ้นกับปริมาณของคาร์บอนไดออกไซด์ที่แพลงก์ตอนพืชใช้ในการสังเคราะแสง ดังนั้นพีเอชจะมีการเปลี่ยนแปลงในรอบวันค่อนข้างสูง ในเวลากลางวันพีเอชจะมีค่าสูง ส่วนกลางคืนจะมีพีเอช ค่อนข้างต่ำซึ่งจะเป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำ ดังนั้นจะต้องมีการจัดการการเลี้ยงที่เหมาะสม เช่น การเติมปูนขาว หรือปรับความเป็นด่างของน้ำ (alkalinity)

ความเป็นด่าง (Alkalinity) จากการศึกษาพบว่ามีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 11.3 - 15.20 mg/l ค่าความเป็นด่างในระบบต่าง ๆ ไม่แตกต่างกันทางสถิติ แต่น้ำในบ่อเลี้ยงกุ้งจะมีค่าความเป็นด่างสูงกว่าน้ำทะเลชายฝั่ง ค่าความเป็นด่างโดยตัวของมันเองไม่มีความเป็นพิษต่อสัตว์น้ำ แต่มีผลเกี่ยวข้องกับคุณสมบัติน้ำด้านอื่น ๆ เช่น พีเอช และความเป็นด่างมีความสำคัญในการควบคุมไม่ให้พีเอชในแหล่งน้ำมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ค่าความเป็นด่างที่เหมาะสมกับสัตว์น้ำอยู่ในช่วง 100 - 200 mg/l (คณิต ไชยาคำ, 2537) แสดงว่าค่าความเป็นด่างของน้ำในบ่อเลี้ยงกุ้งระบบต่าง ๆ ที่ศึกษาต่างอยู่ในเกณฑ์ต่ำ แต่ก็ไม่ได้เป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำและค่าดังกล่าวสามารถปรับให้มีค่าสูงขึ้นได้ โดยการเติมปูนขาว (คณิต ไชยาคำ, 2537)

บีโอดี (BOD) จากการศึกษาพบว่าค่าบีโอดีในทุกระบบมีค่าอยู่ระหว่าง 6.53 - 8.92 mg/l ซึ่งมีค่าเกินกว่าระดับเหมาะสมสำหรับการเลี้ยงกุ้ง (ตารางที่ 4.17) ค่าบีโอดีที่เหมาะสมสำหรับการเลี้ยงกุ้งไม่ควรเกินกว่า 4.00 mg/l และพบว่าไม่มีความแตกต่างทางสถิติระหว่างบ่อเลี้ยงกุ้งเกษตรกรรายย่อยและเกษตรกรที่ขึ้นกับบริษัท แต่พบว่าในบ่อเลี้ยงกุ้งเกษตรกรรายย่อยที่มีการเลี้ยงกุ้งแบบระบบปิด จะมีค่าบีโอดีสูงกว่าระบบเปิด และกึ่งปิด อย่างมีนัยสำคัญที่ความเชื่อมั่น 95% ซึ่งแสดงว่ามีปริมาณสารอินทรีย์ในบ่อค่อนข้างสูง สาเหตุเนื่องมาจากการตกค้างของอาหารที่ใช้เลี้ยงกุ้ง ตลอดจนซากของแพลงก์ตอนและตัวกุ้งเอง สิ่งเหล่านี้จะถูกย่อยสลายโดยจุลินทรีย์ในน้ำ ซึ่งขบวนการย่อยสลายสารอินทรีย์ต้องอาศัยออกซิเจนมาช่วย นอกจากนี้ค่าบีโอดียังสอดคล้องกับการศึกษาจำนวนแบคทีเรียในน้ำโดยพบ มีปริมาณมากในระบบปิดเช่นกัน สำหรับน้ำทะเลชายฝั่งในช่วงระยะเวลาที่ทำการศึกษามีค่า บีโอดี ที่เหมาะสมต่อการเลี้ยงกุ้ง เมื่อเปรียบเทียบกับระบบการเลี้ยง พบว่าทุกระบบการเลี้ยงมีค่าบีโอดีสูงกว่าน้ำทะเลชายฝั่งอย่างมีนัยสำคัญที่ความเชื่อมั่น 95% ถึอแม้ว่าค่าบีโอดีจากน้ำทิ้งจากบ่อเลี้ยงกุ้งจะไม่สูงกว่าค่ามาตรฐานของน้ำทิ้งจากนากุ้งที่กฎหมายกำหนดไม่เกิน 10 mg/l (คณิต ไชยาคำ, 2537) แต่ปริมาณน้ำทิ้งจากนากุ้งจะมีการปล่อยออกสู่แหล่งน้ำธรรมชาติในปริมาณมาก จากรายงานการศึกษาของคณิต และพุทธ (2535) ปริมาณน้ำทิ้งจากบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำแบบพัฒนาแบบเปิด ขนาดบ่อเลี้ยง 6 ไร่ จะมีปริมาตร 893.13 ตัน/วัน บ่อขนาด 2.5 - 4.0 ไร่ ปริมาณ 339.65 ตัน/วัน และบ่อเลี้ยงขนาด 0.91 - 2.0 ไร่ ปริมาณ 145.02 ตัน/วัน ซึ่งพื้นที่การเลี้ยงกุ้งบริเวณนี้มีปริมาณมาก ดังนั้นหากปล่อยลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติโดยตรง ย่อมก่อให้เกิดปัญหาต่อแหล่งที่มารองรับน้ำทิ้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงควรจะมีการจัดการที่ดีหรือมีการบำบัดน้ำทิ้งก่อนที่จะปล่อยลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ

ความโปร่งใส (Transparency) จากการศึกษาพบว่าค่าเฉลี่ยของความโปร่งใสมีค่าเท่ากับ 23.0 - 34.3 cm และพบว่าในบ่อเลี้ยงกุ้งเกษตรกรรายย่อยที่มีระบบการจัดการที่แตกต่างกัน จะมีความแตกต่างกันทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญยิ่งที่ความเชื่อมั่น 95% โดยระบบปิด จะมีค่าต่ำสุด คณิต ไชยาคำ และคณะ (2536) กล่าวว่าความโปร่งใสที่เหมาะสมต่อการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอยู่ในช่วง 30 - 60 cm แต่ระบบปิดทั้งมีบ่อพักน้ำและไม่มีบ่อพักน้ำมีค่าต่ำกว่า 30 cm เนื่องจากปริมาณแพลงก์ตอนที่มีมาก

สังเกตได้จากปริมาณ Chlo a จากการศึกษาจะพบว่ามีปริมาณ Chlo a สูงเช่นเดียวกัน ซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อกุ้งได้ ถ้าอยู่ในสภาพดังกล่าวนาน ๆ เนื่องจากจะไปปิดกั้นการส่องผ่านของแสง ลดอัตราการสังเคราะห์แสง ทำให้เกิดภาวะการขาดออกซิเจนในน้ำ สำหรับน้ำทะเลชายฝั่งจะมีค่าความโปร่งใสสูงมากเมื่อเทียบกับน้ำในบ่อเลี้ยง กุ้งระบบต่าง ๆ และมีความแตกต่างทางด้านสถิติด้วยความเชื่อมั่น 95%

คลอโรฟิลล์ เอ (Chlorophyll *a* : Chlo a) จากการศึกษาปริมาณคลอโรฟิลล์ เอ มีค่าเฉลี่ย 40.81 - 193.37 µg/l พบว่า คลอโรฟิลล์ เอ ในบ่อเลี้ยงกุ้งของเกษตรกรที่ขึ้นกับบริษัทมีค่าน้อยกว่า บ่อเลี้ยงกุ้งของเกษตรกรรายย่อยอย่างมีนัยสำคัญที่ความเชื่อมั่น 95% และเมื่อเทียบกับการจัดการในระบบปิด จะมีปริมาณคลอโรฟิลล์ เอ สูงกว่าระบบเปิดและระบบกึ่งปิดในเกษตรกรรายย่อย เนื่องจากในระบบปิด ซึ่งมีการถ่ายน้ำน้อยมากน้ำภายในระบบจึงมีสารอาหารสูง ซึ่งสัมพันธ์กับการศึกษาปริมาณสารอาหาร (nutrients) เช่น แอมโมเนีย ไนเตรต พบว่ามีค่าสูงเช่นกัน จึงส่งผลให้การเจริญเติบโตของแพลงก์ตอนเกิดขึ้นได้รวดเร็ว เมื่อเปรียบเทียบค่าปริมาณคลอโรฟิลล์ เอ ในระบบต่าง ๆ กับคุณภาพน้ำทะเลชายฝั่ง เกือบทุกระบบมีค่าสูงกว่าน้ำทะเลชายฝั่งอย่างมีนัยสำคัญที่ความเชื่อมั่น 95% ปริมาณคลอโรฟิลล์ เอ ในบ่อเลี้ยงกุ้งที่มีปริมาณเพิ่มขึ้น จากแหล่งน้ำธรรมชาติ เนื่องจากเมื่อนำน้ำทะเลเข้าสู่บ่อเลี้ยง จะมีการใส่ปุ๋ยเพื่อเพิ่มปริมาณแพลงก์ตอนหรือเพิ่มสีน้ำ

ปริมาณของแข็งแขวนลอย (Total Suspended Solid : TSS) จากการศึกษาค่า TSS ในระบบการเลี้ยงกุ้งที่มีการจัดการต่างกัน มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 124 - 212 mg/l มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2534) รายงานว่า ปริมาณ TSS ที่เหมาะสมต่อสัตว์น้ำอยู่ในช่วง 25 - 80 mg/l ซึ่งจะทำให้กุ้งเจริญเติบโตได้ดี และ 80 - 400 mg/l จะมีผลกระทบต่อการเลี้ยงบ้าง ซึ่งจากการศึกษาพบว่ามีค่าสูงกว่าค่าความเหมาะสมในการเลี้ยงกุ้ง และเมื่อเทียบกับน้ำทะเลชายฝั่ง ค่า TSS ในบ่อเลี้ยงกุ้งทุกระบบมีค่าสูงกว่าน้ำทะเลชายฝั่งอย่างมีนัยสำคัญที่ความเชื่อมั่น 95% ทั้งนี้เนื่องจากปริมาณของสารอาหารเพิ่มขึ้น ทำให้น้ำในบ่อเลี้ยงมีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้น ปริมาณแพลงก์ตอนเพิ่มขึ้น โดยสังเกตจากปริมาณคลอโรฟิลล์ เอ ซึ่ง TSS ที่เพิ่มขึ้นอยู่ในช่วงที่มีผลกระทบต่อการเลี้ยงได้บ้าง

ไฮโดรเจนซัลไฟด์ (Hydrogen Sulfide : H_2S) ค่าเฉลี่ยความเข้มข้นของไฮโดรเจนซัลไฟด์จากการศึกษาในบ่อเลี้ยงกุ้งมีค่าอยู่ระหว่าง 0.004 - 0.015 mg/l ซึ่งมีความเข้มข้นไม่สูงมากนัก แต่พบว่าบางระบบมีค่าสูงกว่าค่ามาตรฐานคุณภาพน้ำชายฝั่งสำหรับการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง ซึ่งกำหนดไว้ว่าไม่เกิน 0.01 mg/l (ตารางที่ 4.17) ในบ่อเลี้ยงของเกษตรกรรายย่อย ระบบปิดมีบ่อพักน้ำ (ICYH) และกึ่งปิดแบบไม่มีบ่อพักน้ำ (ICNH) นอกจากนี้พบว่าทุกระบบปริมาณไฮโดรเจนซัลไฟด์มีค่าสูงกว่าน้ำทะเลชายฝั่ง ไฮโดรเจนซัลไฟด์เกิดขึ้นในสภาวะที่น้ำขาดออกซิเจนโดยพวก anaerobic bacteria ก๊าซดังกล่าวมีความเป็นพิษต่อสัตว์น้ำแม้จะมีความเข้มข้นต่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพีเอชมีค่าต่ำลงทำให้ไฮโดรเจน

ซัลไฟด์เป็นพิษต่อสัตว์น้ำได้มากขึ้น อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าความเข้มข้นของไฮโดรเจนซัลไฟด์ ในการศึกษาครั้งนี้ไม่ถึงกับเป็นอันตรายต่อกุ้งในบ่อของทุกระบบ โดยเทียบจากค่ามาตรฐานที่เหมาะสมสำหรับการเลี้ยง (0.33 mg/l) แต่ถ้าในบ่อเลี้ยงกุ้งมีความเข้มข้นของไฮโดรเจนซัลไฟด์สูง จะทำให้กุ้งอ่อนแอ และไม่กินอาหารเป็นเวลานานได้ (ดุสิต ตันวิไลย และคณะ, 2536 อ้างถึง ไท-กัง ไก ฟู เซา, 2532)

แอมโมเนีย (Ammonia) จากการศึกษาปริมาณแอมโมเนียในบ่อเลี้ยงกุ้งมีค่าอยู่ระหว่าง 0.210 - 0.307 mg/l ซึ่งมีความเข้มข้นสูงกว่าความเข้มข้นมาตรฐานสำหรับการเลี้ยงกุ้ง ซึ่งกำหนดไว้น้อยกว่า 0.01 mg/l ปริมาณแอมโมเนียในบ่อเลี้ยงกุ้งได้มาจาก การสลายตัวของสารอินทรีย์ในรูปของอาหารที่ให้สัตว์น้ำ ซากแพลงก์ตอน ซากสัตว์น้ำ หรือจากสิ่งขับถ่ายของสัตว์น้ำ แอมโมเนียที่อยู่ในน้ำจะอยู่ใน 2 รูปคือ แอมโมเนียอ่อน หรือ ionized ammonia (NH^+_4) ซึ่งไม่เป็นพิษต่อสัตว์น้ำ อีกรูปหนึ่งคือแอมโมเนียอิสระ หรือ Unionized ammonia (NH_3) ซึ่งเป็นพิษต่อสัตว์น้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพีเอชสูงขึ้น Boyd (1989) รายงานไว้ว่าปริมาณแอมโมเนียในน้ำเพิ่มขึ้น จะทำให้แอมโมเนียในเลือดและเนื้อเยื่ออื่นจะเพิ่มขึ้นมีผลทำให้ความเป็นกรด-ด่างของเลือดเพิ่มขึ้น ซึ่งจะมีผลกระทบต่อปฏิกิริยาของเอนไซด์ทำลายเหงือก ลดความสามารถในการขนส่งออกซิเจน ทำให้สัตว์น้ำเกิดโรคได้ง่าย ซึ่งจากการศึกษามีค่าสูงกว่าค่ามาตรฐาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรระมัดระวังอย่างยิ่ง การแก้ปัญหาเมื่อมีปริมาณแอมโมเนียสูงคือการเปลี่ยนถ่ายน้ำ หรือการจัดการเรื่องอาหารและควบคุมแพลงก์ตอนในบ่อ (บรรจง, 2530) น้ำทะเลชายฝั่งมีปริมาณแอมโมเนียต่ำกว่าค่ามาตรฐานที่กำหนดไว้สำหรับเลี้ยงกุ้งและมาตรฐานคุณภาพน้ำสำหรับการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง

ไนไตรต์+ไนเตรต (Total Oxidizing Nitrogen) ปริมาณไนเตรตในแหล่งน้ำโดยทั่วไป จะเป็นผลผลิตขั้นสุดท้ายของขบวนการ Oxidation ไนเตรตเป็นสารอาหารสำหรับพืชน้ำใช้ในขบวนการสังเคราะห์แสงและไม่เป็นพิษต่อสัตว์น้ำ (คณิต และคณะ, 2536 อ้างถึง Wetzel, 1990) แต่ถ้ามีปริมาณมากจะมีผลต่อการเจริญเติบโต เพิ่มปริมาณของแพลงก์ตอนในบ่อเลี้ยงได้ จากการศึกษาครั้งนี้พบว่ามีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 0.58 - 0.312 mg/l พบว่าในบ่อเลี้ยงลักษณะระบบปิดจะมีค่าสูงกว่าระบบเปิดและกึ่งปิด ซึ่งโอกาสทำให้จำนวนของแพลงก์ตอนพืชเพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็วได้ พิจารณากับค่าคลอโรฟิลล์ เอ พบว่าสอดคล้องกัน เมื่อเปรียบเทียบปริมาณไนไตรต์และไนเตรตในบ่อเลี้ยงกุ้งทุกระบบกับน้ำทะเลชายฝั่งพบว่า มีค่าสูงกว่าน้ำทะเลชายฝั่ง

ฟอสเฟต (Orthophosphate) ฟอสฟอรัสที่พืชน้ำสามารถนำไปใช้ในขบวนการสังเคราะห์แสงได้ คือฟอสฟอรัสในรูปออโธฟอสเฟต (Orthophosphate) ซึ่งมีปริมาณน้อย จัดว่าเป็นตัวจำกัดการเจริญเติบโตของพืชน้ำได้ (Boyd, 1989) จากการศึกษาพบว่าปริมาณของฟอสเฟตในบ่อเลี้ยงกุ้งทุกระบบมีค่าอยู่ระหว่าง 0.012 - 0.045 mg/l ซึ่งมีค่าสูงกว่ามาตรฐานคุณภาพน้ำสำหรับการเลี้ยงกุ้งคือไม่เกินกว่า 0.01 mg/l และสูงกว่าน้ำทะเลชายฝั่ง 0.008 mg/l เนื่องจากเมื่อนำน้ำเข้ามาสู่บ่อเกษตรกรจะมี

การเพิ่มปุ๋ย เพิ่มจำนวนแพลงก์ตอนพืช รวมทั้งมีการย่อยสลายสารอินทรีย์ที่เกิดจากซากพืช หรือซากอาหารที่ตกค้างในบ่อ ก็จะทำให้มีฟอสเฟตมีปริมาณเพิ่มขึ้น

แบคทีเรีย (Bacteria) แบคทีเรียในบ่อเลี้ยงกุ้งมีบทบาทสำคัญในการย่อยสลายสารอินทรีย์และบ่งบอกได้ถึงปริมาณสารอินทรีย์และการใช้ออกซิเจนในแหล่งน้ำ จากการศึกษาครั้งนี้ในบ่อเลี้ยงมีค่าอยู่ระหว่าง 479 - 1058 CFU/ml พบว่าการเลี้ยงกุ้งแบบระบบปิดจะมีแนวโน้มที่จำนวนของแบคทีเรียสูงกว่าระบบอื่น ๆ เมื่อเปรียบเทียบผลกับน้ำทะเลชายฝั่ง พบว่าจำนวนแบคทีเรียในระบบการเลี้ยงต่าง ๆ อยู่ในระดับที่สูงกว่าน้ำทะเลชายฝั่งมาก

4.4.2 คุณภาพตะกอนดิน

แอมโมเนียในตะกอนดิน ดินพื้นก้นบ่อมีบทบาทสำคัญต่อการเจริญเติบโต และอัตราการรอดของสัตว์น้ำ โดยเฉพาะการเลี้ยงกุ้งซึ่งเป็นสัตว์ที่มีการอาศัยอยู่บนพื้นก้นบ่อตลอดเวลา (ดุสิต และคณะ 2536) ผลจากการตรวจสอบคุณภาพของตะกอนดินแสดงในตารางที่ 4.18 ปริมาณแอมโมเนียในตะกอนดินในบ่อเลี้ยงกุ้งมีค่าเฉลี่ย 26.32 - 39.74 µg/l ซึ่งมีค่าใกล้เคียงกันในแต่ระบบการเลี้ยงแต่พบว่ามีค่าสูงกว่าคุณภาพตะกอนดินชายฝั่งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ความเชื่อมั่น 95% ดินตะกอนในบ่อเลี้ยงกุ้งระบบต่าง ๆ มีปริมาณแอมโมเนียค่อนข้างสูง เนื่องจากสาเหตุการตกค้างของอาหารที่ใช้เลี้ยงและการขับถ่ายของเสียโดยตัวกุ้งเอง และการตายของแพลงก์ตอนพืชและกุ้งในบ่อ ช่วงเวลาในการศึกษาเป็นระยะตอนปลายของการเลี้ยง ของเสียต่าง ๆ มีการสะสมในบ่อมากจึงมีค่าของแอมโมเนียมากขึ้นด้วย ซึ่งถ้ามีการจัดการบ่อเลี้ยงไม่ดี เช่น ตีน้ำเพื่อเพิ่มออกซิเจนหรือถ่ายน้ำไม่เพียงพอ ปริมาณแอมโมเนียเกิดขึ้นมากจนเป็นอันตรายต่อกุ้งได้

ไนไตรต์+ไนเตรต จากการศึกษาพบว่าปริมาณไนไตรต์+ไนเตรตในตะกอนดินในบ่อเลี้ยงมีค่าเฉลี่ย 9.87 - 26.75 µg/l แนวโน้มส่วนใหญ่พบว่าระบบปิดสูงกว่าระบบเปิดและกึ่งปิด และค่าเฉลี่ยของระบบต่าง ๆ มีค่าสูงกว่าน้ำชายฝั่ง ปริมาณไนไตรต์และไนเตรตเป็นสารประกอบหนึ่งในกลุ่มไนโตรเจน เกิดจากการย่อยสลายสารอินทรีย์ประเภทโปรตีน รวมไปถึงสิ่งขับถ่ายของกุ้งโดยแบคทีเรีย ปัจจัยที่มีผลต่อปริมาณไนโตรเจนในตะกอนดินได้แก่ การจัดการเรื่องให้อาหาร ความหนาแน่นของกุ้ง บ่อเลี้ยงกุ้งที่มีลักษณะระบบปิดการถ่ายน้ำมีน้อยกว่าบ่อเลี้ยงระบบอื่น ทำให้ของเสียตกค้างในบ่อมาก ส่งผลให้ปริมาณไนไตรต์+ไนเตรตสูงขึ้นที่มีการถ่ายเทน้ำมากกว่า

ฟอสเฟตในตะกอนดิน จากการศึกษาปริมาณฟอสเฟตในตะกอนดินในบ่อเลี้ยงกุ้งมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 10.23 - 21.54 µg/l พบว่าในบ่อเลี้ยงกุ้งระบบปิดมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าระบบเปิดและระบบกึ่งปิด เนื่องจากบ่อเลี้ยงกุ้งระบบดังกล่าวมีการเปลี่ยนถ่ายน้ำน้อย การสะสมสารต่าง ๆ ในดิน โดยเฉพาะพวกไนโตรเจนและฟอสฟอรัสมีปริมาณสูงกว่าระบบอื่น สารประกอบฟอสฟอรัสสามารถ

ตารางที่ 4.18 ค่าเฉลี่ยคุณภาพตะกอนดินในระบบที่ศึกษา

ตัวแปร	ระบบการจัดเลี้ยงกุ้ง								
	A_1	A_2	A_3	B_1	B_2	B_3	B_4	B_5	Coastal water
NH_3 (µg/l)	39.74[a]	37.35[a]	32.92[a]	38.87[a]	39.36[a]	26.32[a]	34.55[a]	35.18[a]	6.52[b]
$NO_2^-+NO_3^-$ (µg/l)	9.87[b]	21.70[a]	19.96[a]	26.75[a]	24.82[a]	21.79[a]	22.19[a]	25.51[a]	9.15[b]
PO_4 (µg/l)	13.82[a]	15.46[a]	14.10[a]	15.35[a]	21.54[a]	16.36[a]	10.73[a]	15.87[a]	14.94[a]
Nutrient of sediment (µg/l)	301.7[b]	345.2[ab]	327.0[ab]	370.6[ab]	418.6[a]	267.0[b]	318.7[ab]	362.9[ab]	151.2[c]

ค่าเฉลี่ยที่มีอักษรกำกับในแต่ละแถวเหมือนกัน แสดงว่าไม่มีความแตกต่างทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95%

หมายเหตุ A_1 = พันธะระบบเปิดมีบ่อพักน้ำ, A_2 = พันธะระบบปิดมีบ่อพักน้ำ, A_3 = พันธะระบบกึ่งปิดมีบ่อพักน้ำ B_1 = ผู้เลี้ยงอิสระระบบเปิดมีบ่อพักน้ำ,
B_2 = ผู้เลี้ยงอิสระระบบปิดมีบ่อพักน้ำ, B_3 = ผู้เลี้ยงอิสระระบบกึ่งปิดมีบ่อพักน้ำ, B_4 = ผู้เลี้ยงอิสระระบบเปิดไม่มีบ่อพักน้ำ,
B_5 = ผู้เลี้ยงอิสระระบบปิดไม่มีบ่อพักน้ำ

สะสมในดินได้อย่างดี โดยฟอสฟอรัสในน้ำจะตกตะกอนกับเหล็กและอลูมินัมได้ เฟอริกฟอสเฟตและอลูมินัมฟอสเฟตในสภาพเป็นกรดตามลำดับ แต่ในสภาพเป็นด่างจะตกตะกอนกับแคลเซียมได้แคลเซียมฟอสเฟต และส่วนหนึ่งได้มากจากการให้อาหาร ฟอสฟอรัสเหล่านี้เมื่อถูกปล่อยออกมาจากดินก้นบ่ออีกครั้งก็จะไปเร่งการเจริญเติบโตของแพลงก์ตอนพืชในบ่อเลี้ยงกุ้งให้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

สารอาหารในตะกอนดิน จากการศึกษาสารอาหารในตะกอนดินมีค่าเฉลี่ย 267.0 - 418.6 µg/l แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงสารอาหารในตะกอนดินพบว่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามระยะเวลาในการเลี้ยง สารอาหารในตะกอนดินในบ่อเลี้ยงกุ้งระบบปิดมีค่าสูงกว่าระบบเปิดและระบบกึ่งปิด ซึ่งสัมพันธ์กับค่าแอมโมเนียไนไตรต์+ไนเตรต และฟอสเฟตในตะกอนดิน แสดงถึงบ่อเลี้ยงกุ้งระบบปิดมีการสะสมของของเสียที่เกิดจากการตกค้างของอาหารที่ใช้เลี้ยงสูงและอาจเกิดจากซากตะกอนของสิ่งมีชีวิตบริเวณก้นบ่อรวมถึงการใส่ปุ๋ยลงไปในบ่อ ค่าสารอาหารในตะกอนดินในบ่อเลี้ยงกุ้งทุกระบบสูงกว่าตะกอนดินชายฝั่งอย่างมีนัยสำคัญที่ความเชื่อมั่น 95%

จากการศึกษาคุณภาพน้ำในบ่อเลี้ยงกุ้งที่มีระบบการจัดการต่าง ๆ กัน โดยทั่วไปพบว่าบ่อเลี้ยงกุ้งของเกษตรกรในเครือบริษัทที่มีระบบการเลี้ยงต่างกัน ไม่มีความแตกต่างทางสถิติ แต่การเลี้ยงกุ้งระบบปิดคุณภาพน้ำมีแนวโน้มเสื่อมโทรม โดยพิจารณาจากปริมาณสารอาหาร แอมโมเนีย ไฮโดรเจนซัลไฟด์ ปริมาณแบคทีเรียมีปริมาณสูงกว่าระบบอื่น ส่วนคุณภาพน้ำทั่ว ๆ ไป เช่น ความเค็ม pH อุณหภูมิ และความโปร่งใส มีค่าใกล้เคียงกัน บ่อเลี้ยงกุ้งของเกษตรกรรายย่อยที่มีระบบการเลี้ยงต่างกัน พบว่าคุณภาพน้ำหลายตัวแปรที่มีความแตกต่างกันในทางสถิติ เช่น BOD ไฮโดรเจนซัลไฟด์ มีค่าสูง และดินมาตรฐานคุณภาพน้ำสำหรับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง โดยในบ่อเลี้ยงกุ้งระบบปิดจะมีตัวแปรดังกล่าวสูงกว่าบ่อเลี้ยงกุ้งระบบเปิด และกึ่งปิด คุณภาพน้ำในบ่อเลี้ยงกุ้งโดยทั่วไป จะพบว่ายังคงอยู่ในมาตรฐานคุณภาพน้ำสำหรับเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งแต่มีแนวโน้มเสื่อมโทรมลง มีตัวแปรบางตัวที่มีค่าสูงเกินมาตรฐานซึ่งเป็นอันตรายต่อกิจกรรมการเลี้ยงกุ้ง เช่น ไฮโดรเจนซัลไฟด์ แอมโมเนีย และเมื่อพิจารณาปริมาณสารอาหารในน้ำและในตะกอนดินในบ่อเลี้ยงกุ้งเทียบกับน้ำทะเลและตะกอนดินชายฝั่งจะพบว่ามีปริมาณสูงกว่า และสารต่าง ๆ เหล่านี้ถูกปลดปล่อยออกจากฟาร์มเลี้ยงกุ้งเป็นจำนวนมากออกสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ ถ้ามีลักษณะออกสู่ทะเลหรือมีการผสมและหมุนเวียนของน้ำทะเลอย่างดี ก็ส่งผลกระทบน้อย แต่ถ้าออกสู่แหล่งน้ำที่มีการผสมผสานของน้ำทะเลได้น้อย เช่น คลองต่าง ๆ การถ่ายน้ำทิ้งที่มีปริมาณสารประกอบ ฟอสฟอรัส ไนโตรเจน เป็นจำนวนมาก แม้ว่าระดับความเข้มข้นจะไม่เป็นพิษอย่างฉับพลันต่อสัตว์น้ำ แต่สารเหล่านี้จะมีผลต่อการเจริญเติบโตของแพลงก์ตอนได้อย่างรวดเร็ว หรือเกิดปรากฏการณ์ Eutrophication หรือขี้ปลาวาฬ ซึ่งจะทำให้แหล่งน้ำนั้นเกิดภาวะขาดออกซิเจนได้ การลดความเสี่ยงของการเกิดมลภาวะและไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในแหล่งน้ำที่รองรับน้ำทิ้งจากกิจกรรมนากุ้งสามารถกระทำได้โดยระบบการจัดการการเลี้ยงที่

เหมาะสม เช่น ควบคุมอัตราการปล่อยลูกกุ้งไม่ให้หนาแน่นจนเกินไป มีบ่อพักน้ำ มีการปรับปรุงคุณภาพน้ำทิ้งก่อนปล่อยสู่แหล่งน้ำ เป็นต้น

4.5 ผลกระทบจากการทำนากุ้งต่อกิจกรรมการผลิตอื่น ๆ ในพื้นที่ข้างเคียง

หากพิจารณาในเชิงเศรษฐกิจ คงไม่มีใครปฏิเสธว่ากิจกรรมการทำนากุ้งได้สร้างเงินตราต่างประเทศในรูปของการส่งออกให้กับประเทศค่อนข้างมาก กล่าวคือ ในแต่ละปีรายได้จากการส่งออกกุ้งกุลาดำสูงถึงปีละ 50,000 ล้านบาท แต่หากพิจารณาผลกระทบในแง่ลบ กิจกรรมการเลี้ยงกุ้งกุลาดำก็ได้สร้างความเสียหายให้กับกิจกรรมการผลิตอื่น ๆ ในพื้นที่ข้างเคียงไม่น้อยทีเดียว

หัวข้อนี้จะนำเสนอผลการศึกษาใน 4 ประเด็น คือ ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากการทำนากุ้ง ผลกระทบทางลบที่เกิดจากกิจกรรมการทำนากุ้งต่อกิจกรรมการผลิตต่าง ๆ ในพื้นที่ ผลกระทบทางบวกที่เกิดจากกิจกรรมการทำนากุ้ง และบทสรุป

4.5.1 ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากการทำนากุ้ง

4.5.1.1 อาชีพ

แต่เดิมนั้นครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ได้ทำนากุ้งเกือบทั้งหมด มีอาชีพหลักคือการทำนา หลังจากมีกิจกรรมการทำนากุ้งเข้ามาในพื้นที่ และพื้นที่เลี้ยงได้ขยายตัวมากขึ้นจนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2539 อาชีพหลักของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ได้ทำนากุ้งได้เปลี่ยนไป กล่าวคือ ร้อยละ 28 ของเกษตรกรที่ไม่ได้ทำนากุ้งประกอบอาชีพค้าขาย (ขายของชำ ขายก๋วยเตี๋ยว ขายข้าวแกง ขนมจีน ฯลฯ) รองลงมาร้อยละ 24 ยังคงประกอบอาชีพทำนา ร้อยละ 16 ประกอบอาชีพประมง ที่เหลือประกอบอาชีพทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ รับจ้างในหน่วยงานเอกชน รับจ้างเลี้ยงกุ้ง เป็นต้น และที่น่าสนใจคือเกษตรกรหัวหน้าครัวเรือนร้อยละ 12 ว่างงานคือไม่ได้ประกอบอาชีพอะไร นอกจากอาชีพหลักแล้ว เกษตรกรหัวหน้าครัวเรือนร้อยละ 74 ไม่มีอาชีพรองหรืออาชีพเสริมอื่น ๆ แต่อย่างใด ที่เหลืออีกร้อยละ 26 มีอาชีพรองหลาก ๆ แตกต่างกัน เช่น ทำนา ประมง ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ค้าขายทั่วไปและรับจ้างทั่วไป (ตารางที่ 4.19)

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการประกอบอาชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ได้ทำนากุ้งดังกล่าวเป็นผลกระทบมาจากกิจกรรมการทำนากุ้งของปัจเจกชนโดยทั่วไปเป็นสำคัญ ซึ่งจะนำเสนอในหัวข้อถัดไปว่าด้วยผลกระทบทางลบจากกิจกรรมการทำนากุ้ง

4.5.1.2 การถือครองที่ดินและการใช้ที่ดิน

พื้นที่ถือครองของครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ได้ทำนากุ้งมีพื้นที่เฉลี่ยต่อครัวเรือนค่อนข้างเล็กคือมีขนาดเฉลี่ยเพียง 6.90 ไร่ เท่านั้น โดยร้อยละ 99.13 ของพื้นที่ถือครองทั้งหมดเป็นพื้นที่ของตนเองเพียงร้อยละ 0.87 เท่านั้นที่เป็นพื้นที่ถือครองที่เช่าผู้อื่นทำกิน (ตารางที่ 1 ภาคผนวก)

ตารางที่ 4.19 อาชีพหลักและอาชีพรองของเกษตรกร

รายการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
อาชีพหลัก		
ทำนา	12	24
ทำประมง	8	16
ทำสวน ทำไร่	1	2
ประกอบอาชีพส่วนตัว เช่น ค้าขาย เป็นการขายของชำ ขายก๋วยเตี๋ยว ขายข้าวแกง ขนมจีน รับซื้ออาหารทะเลมาขาย ขายขนม ขายน้ำแข็งใส	14	28
เป็นลูกจ้างในหน่วยงานของเอกชน	4	8
อาชีพอื่นที่ไม่เข้าข่ายข้างบนระบุ..... เช่น รับจ้างเลี้ยงกุ้ง และให้เช่าที่ดิน	5	10
ไม่ได้ประกอบอาชีพ	6	12
รวม	50	100
อาชีพรอง (1)		
ทำประมง	1	2
ทำสวน ทำไร่	1	2
เลี้ยงสัตว์	1	2
ประกอบอาชีพส่วนตัว เช่น ค้าขาย เป็นการขายของชำ ขายก๋วยเตี๋ยว ขายข้าวแกง ขนมจีน รับซื้ออาหารทะเลมาขาย ขายขนม ขายน้ำแข็งใส	7	14
อาชีพอื่นที่ไม่เข้าข่ายข้างบนระบุ..... เช่น รับจ้างทั่วไป รับจ้างผูกกัดและถักอวน	3	6
ไม่ได้ประกอบอาชีพ	37	74
รวม	50	100
อาชีพรอง (2)		
ประกอบอาชีพส่วนตัว เช่น ค้าขาย ฯลฯ	1	2
ไม่ได้ประกอบอาชีพ	49	98
รวม	50	100

สำหรับการใช้ที่ดินนั้น ร้อยละ 29.57 ของพื้นที่ทำกิน เกษตรกรจะให้เช่าเพื่อการเกษตร รวมทั้งทำนากุ้งด้วย ร้อยละ 27.54 เป็นที่ว่างเปล่าไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไร ร้อยละ 26.95 เกษตรกรใช้เพื่อการทำนา ที่เหลือเป็นที่สวนยาง ปลูกมะม่วง ทำไร่นาสวนผสม และเป็นทุ่งหญ้า (ตารางที่ 2 ภาคผนวก)

4.5.2 ผลกระทบทางลบที่เกิดจากกิจกรรมการทำนากุ้งต่อกิจกรรมการผลิตต่าง ๆ ในพื้นที่

กิจกรรมการผลิตต่าง ๆ ที่ได้รับผลกระทบทางลบจากกิจกรรมการทำนากุ้ง เช่น การทำนา การปลูกผัก การเลี้ยงสัตว์ การหาปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติ การใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ ค่าครองชีพ และกิจกรรมอื่น ๆ จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรได้รับผลกระทบด้านค่าครองชีพที่สูงขึ้นถึงร้อยละ 78 รองลงมาร้อยละ 66 ผลกระทบด้านแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค สำหรับกิจกรรมการทำนาเกษตรกรร้อยละ 42 ตอบว่าได้รับผลกระทบ ส่วนกิจกรรมการปลูกผัก การเลี้ยงสัตว์ การหาปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติ กิจกรรมอื่น ๆ เกษตรกรร้อยละ 10 4 18 และ 6 ตอบว่าได้รับผลกระทบ (ตารางที่ 4.20)

ตารางที่ 4.20 ผลกระทบทางลบจากการทำนากุ้งต่อกิจกรรมต่าง ๆ

รายการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
กิจกรรมการทำนา	21	42
กิจกรรมการปลูกผัก	5	10
กิจกรรมการเลี้ยงสัตว์	2	4
กิจกรรมการหาปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติ	9	18
กิจกรรมเกี่ยวกับการใช้แหล่งน้ำธรรมชาติ	33	66
ค่าครองชีพสูงขึ้น	39	78
กิจกรรมอื่น ๆ (ระบุ)	3	6
กิจกรรมการให้เช่าที่ดินทำการเกษตร	1	2
กิจกรรมการขายสินค้าได้น้อยลง	2	4

รายละเอียดของผลกระทบจากการทำนากุ้งต่อกิจกรรมต่าง ๆ สามารถสรุปเป็นรายกิจกรรมได้ดังนี้

4.5.2.1 กิจกรรมการทำนา

ผลกระทบจากการทำนากุ้งที่มีต่อการทำนานั้นเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 (ตารางที่ 3 ภาคผนวก) คือตั้งแต่เมื่อเริ่มต้นมีการทำนากุ้งในพื้นที่นั่นเอง และค่อย ๆ เพิ่มจำนวนขึ้นเป็นลำดับเมื่อการขยายตัวของการทำนากุ้งรุกเข้าไปในพื้นที่ทำนามากขึ้น ในจำนวนเกษตรกรผู้ทำนา ร้อยละ 42 ที่ได้รับผลกระทบจากการทำนากุ้งนั้น ร้อยละ 14.29 และ 4.76 ตามลำดับ ต้องขายที่นาทั้งหมดและขาย

บางส่วนให้กับผู้ซื้อเพื่อทำนากุ้งต่อไป ขายกันในราคาไร่ละ 40,000-45,000 บาท ร้อยละ 80.95 ต้องหยุดทำนาไปเลย (ตารางที่ 4.21) สาเหตุที่สำคัญคือน้ำที่ใช้ในการทำนามีระดับความเค็มเกินกว่าที่จะปลูกข้าวได้ดี หรือถ้าปลูกก็จะเสี่ยงต่อปัญหาข้าวเมล็ดลีบ นอกจากนั้นยังต้องประสบกับปัญหาการเพิ่มปริมาณของปูนาที่คอยกัดกินต้นข้าว และปัญหาการระบายน้ำออกจากนาในช่วงฤดูฝน การระบายน้ำไม่สามารถทำได้สะดวกเพราะถูกปิดล้อมด้วยนากุ้งนั่นเอง

ตารางที่ 4.21 ลักษณะของผลกระทบต่อกิจกรรมการทำนา

ลักษณะของผลกระทบ	จำนวน (ราย)	ร้อยละของผู้ที่ได้รับผลกระทบ	หมายเหตุ
ต้องหยุดทำนา	17	80.95	ซื้อข้าวสารเพิ่มขึ้น 6,288 บาท/ครัวเรือน/ปี
ต้องขายที่นาทั้งหมด	3	14.29	ราคาเฉลี่ยต่อไร่ 45,000 บาท
ต้องขายที่นาบางส่วน	1	4.76	ราคาเฉลี่ยต่อไร่ 40,000 บาท
ผลผลิตต่อไร่ลดลง	17	80.95	จาก 470 กิโลกรัม/ไร่ เหลือ 160กิโลกรัม/ไร่
ปัญหาอื่น ๆ ที่กระทบ เช่น ปูมากขึ้นทำให้ต้นข้าวเสียหายมากขึ้น ช่วงฝนตกถ่ายน้ำออกจากนาไม่ได้ทำให้น้ำท่วมเพราะพื้นที่ตอนล่างทำนากุ้งและน้ำเค็มเข้านา	4	19.05	

จากการศึกษาพบว่า ผลผลิตต่อไร่ในการปลูกข้าวที่เคยสูงถึง 470 กิโลกรัม ก่อนได้รับผลกระทบจากการทำนากุ้ง กลับลดลงเหลือเพียง 160 กิโลกรัมเท่านั้น หากยังคงปลูกข้าวต่อไปก็จะประสบกับภาวะขาดทุนอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เมื่อเกษตรกรหยุดปลูกข้าว เกษตรกรจะต้องซื้อข้าวบริโภค ปัจจุบันในปี 2539 เกษตรกรจะต้องจ่ายเงินเพื่อซื้อข้าวสารเฉลี่ยถึงครัวเรือนละ 3,000 - 6,000 บาทต่อปี

เมื่อพิจารณาถึงการประกอบอาชีพหลังหยุดทำนา จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่ต้องหยุดทำนาร้อยละ 41.18 ไม่ได้ประกอบอาชีพอะไรเพิ่มเติมคือว่างงาน ร้อยละ 35.29 ประกอบอาชีพค้าขาย ร้อยละ 17.65 ประกอบอาชีพเย็บจาก ให้เช่าที่ดินเพื่อทำนากุ้ง และร้อยละ 5.88 ประกอบอาชีพประมง (ตารางที่ 4 ภาคผนวก)

4.5.2.2 กิจกรรมการปลูกผัก

ผลกระทบจากการทำนากุ้งที่มีต่อการปลูกผักของเกษตรกรนั้น เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 (ตารางที่ 5 ภาคผนวก) ร้อยละ 10 ของครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมด ตอบว่าผักของเขาที่ปลูกได้รับผลกระทบจากการทำนากุ้งเนื่องจากน้ำที่ใช้รดผักมีความเค็มนั่นเอง เกษตรกรที่ได้รับผลกระทบดังกล่าวต้องเลิกปลูกผักไปโดยปริยาย และยังต้องซื้อผักบริโภคเฉลี่ยในแต่ละปีถึง 4,800 บาทต่อครัวเรือน (ตารางที่ 6 ภาคผนวก)

หลังจากหยุดปลูกผัก เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพอะไรเพิ่มเติม มีบ้างที่ประกอบอาชีพค้าขายและเย็บจาก (ตารางที่ 7 ภาคผนวก)

4.5.2.3 กิจกรรมการเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะโคเป็นอาชีพเสริมของเกษตรกรโดยทั่วไป จากการศึกษาผล กระทบจากการทำนากุ้งที่มีต่อกิจกรรมการเลี้ยงสัตว์ ปรากฏว่ามีเกษตรกรเพียง 2 รายจาก 50 ราย หรือร้อยละ 4 เท่านั้นที่บอกว่าการทำนากุ้งส่งผลกระทบต่อการเลี้ยงโคของเขา และปัญหาในการเลี้ยงโคเริ่มปรากฏขึ้นในปี 2534 เป็นต้นมา (ตารางที่ 8 ภาคผนวก) ปัญหาที่ปรากฏคือ โคจะขาดน้ำกินที่เคยมีอยู่ตามธรรมชาติโดยเฉพาะตามลำคลองทั่ว ๆ ไปในพื้นที่ เมื่อนากุ้งขยายตัวเข้ามา น้ำในลำคลองที่เคยจืดกลับกลายเป็นกร่อยหรือเค็มไป วัวไม่สามารถกินได้ ในจำนวนเกษตรกรที่เลี้ยงโคทั้ง 2 ซึ่งได้รับผลกระทบจากการทำนากุ้งนั้น 1 รายยังคงเลี้ยงจำนวนเท่าเดิม อีก 1 รายลดจำนวนเลี้ยงลง (ตารางที่ 9 ภาคผนวก) แต่ทั้ง 2 จะต้องแก้ปัญหาโดยหาน้ำจากแหล่งอื่นให้โคกิน นอกจากปัญหาเรื่องน้ำแล้ว หญ้าก็เป็นปัญหาให้กับผู้เลี้ยงโคเหมือนกัน ในเมื่อดินมีความเค็มมากขึ้นหญ้าก็ต้องตายไปในที่สุด

4.5.2.4 กิจกรรมการหาปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติ

เกษตรกรที่ไม่ได้ทำนากุ้งจำนวน 9 ราย หรือร้อยละ 18 ตอบว่าได้รับผลกระทบจากการทำนากุ้ง ผลกระทบดังกล่าวเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา (ตารางที่ 10 ภาคผนวก) ปกติเกษตรกรที่หาปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ จะอาศัยหนองน้ำ ลำคลองที่มีอยู่ตามธรรมชาติตลอดจนประมงชายฝั่งเป็นแหล่งหาปลาเพื่อสร้างรายได้และเป็นแหล่งอาหารโปรตีนสำหรับการบริโภคในครัวเรือน หลังจากนากุ้งรุกตัวเข้ามาสู่ในพื้นที่ เป็นผลให้ปลาน้ำจืดไม่มีที่เพาะพันธุ์ ปลาน้ำกร่อยหรือน้ำเค็มก็ลดจำนวนลง อาจจะด้วยเหตุผลของการถ่ายน้ำทิ้งจากบ่อกุ้ง ตลอดจนขี้กุ้ง ขี้เลน หลังการจับกุ้งลงสู่แหล่งน้ำตามธรรมชาติและไหลลงสู่ทะเลในที่สุด เป็นสาเหตุทำให้สัตว์น้ำลดจำนวนลง

เกษตรกรผู้หาปลาทั้งหมดที่บอกว่าได้รับผลกระทบ ตอบว่าปริมาณปลาที่เคยหาได้ต่อวันหรือต่อครั้งที่ออกไปหาปลาลดจำนวนลง (ตารางที่ 4.22) กล่าวคือ ลดลงจาก 10 - 20 กิโลกรัม เหลือเพียง 3 - 5 กิโลกรัม และบางครั้งไม่ได้ปลาเลย

ตารางที่ 4.22 ลักษณะของผลกระทบต่อกิจกรรมการหาปลา

ลักษณะของผลกระทบ	จำนวน (ราย)	ร้อยละของผู้ที่ได้รับผลกระทบ	หมายเหตุ (ค่าเฉลี่ย)
จำนวนปลาลดลง	9	100.00	
ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น	6	66.67	
	4	44.44	ค่าน้ำมัน 8,600 บาท/ปี
	1	11.11	ค่าน้ำมัน 100 บาท/ครั้ง
	1 .	11.11	ค่าซื้อปลา 3,650 บาท/ปี
ปัญหาอื่น ๆ ที่กระทบ เช่น ปลาน้ำจืดไม่มีที่เพาะพันธุ์เพราะน้ำไม่เหมาะสม ทำให้ต้องออกหาปลาไกลขึ้น และจำนวนครั้งที่ออกหาปลาลดน้อยลง เพราะจำนวนปลาลดน้อยลง	5	55.56	
ต้องเลิกหาปลา	3	33.33	

ปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ไม่เพียงเกิดขึ้นเฉพาะการหาปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติที่เป็นหนองน้ำหรือลำคลองที่เป็นน้ำจืดหรือน้ำกร่อยเท่านั้น การหาปลาน้ำเค็มบริเวณลำคลองใกล้ทะเลหรือประมงชายฝั่งก็ประสบกับปัญหาปริมาณปลาที่จับได้ลดลงเช่นเดียวกัน ซึ่งทำให้เกษตรกรผู้หาปลาต้องเสียค่าน้ำมันเป็นค่าใช้จ่ายเพิ่มสูงขึ้นเพราะต้องออกไปหาปลาไกลขึ้นนั่นเอง โดยประมาณครึ่งหนึ่งของเกษตรกรผู้หาปลาที่ได้รับผลกระทบจากการทำนากุ้งตอบว่าต้องเสียค่าน้ำมันเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 8,600 บาทต่อปี บางรายบอกว่าต้องเสียค่าน้ำมันเพิ่มขึ้น 100 บาทต่อครั้งที่ออกไปหาปลา ปริมาณปลาที่เคยหาได้ถึง 200 - 300 กิโลกรัมต่อวัน กลับลดลงเหลือเพียง 100 กิโลกรัมเท่านั้น จนเป็นเหตุให้เกษตรกรจำนวน 1 ใน 3 ที่ได้รับผลกระทบด้านการหาปลาต้องเลิกอาชีพไป ที่สำคัญคือ เมื่อเลิกอาชีพไปแล้วก็ว่างงานคือไม่ได้ทำอะไรเพิ่มเติม

4.5.2.5 ผลกระทบต่อแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค

ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคของเกษตรกรเป็นปัญหาที่มีความสำคัญเป็นลำดับต้น ๆ ในปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรที่ไม่ได้ทำนากุ้งถึงร้อยละ 66 ตอบว่าการขยายตัวของการทำนากุ้งนั้นเป็นผลให้แหล่งน้ำอุปโภคบริโภคมีปัญหา ปัญหาแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคนี้เริ่มเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2529 แต่ปรากฏชัดเป็นลำดับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 - 33 เป็นต้นมา (ตารางที่ 11 ภาคผนวก)

ลักษณะของผลกระทบนั้นจัดอยู่ในระดับที่รุนแรงมากกล่าวคือร้อยละ 96.97 ของเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบ ตอบว่า แหล่งน้ำอุปโภคบริโภคที่เคยจืดกลับกลายเป็นน้ำกร่อยหรือน้ำเค็ม (ตารางที่ 4.23) มีเกษตรกรเพียงร้อยละ 3.03 เท่านั้นที่บอกว่าแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคยังจืดอยู่คงเดิม การแก้ปัญหาของเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบด้านแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคนั้น ร้อยละ 96.88 แก้ปัญหาโดยการใช้น้ำจากแหล่งน้ำประปา โดยต้องเสียค่าน้ำประปาเฉลี่ย 1,457 บาท/ครัวเรือน/ปี ทั้งนี้ยังไม่นับรวมค่าใช้จ่ายในการติดตั้งระบบประปา ที่เหลือร้อยละ 3.12 แก้ปัญหาโดยการขุดสระเป็นแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคของตัวเอง โดยเฉลี่ยค่าขุดสระ 40,000บาท/สระ

ตารางที่ 4.23 ลักษณะของผลกระทบต่อกิจกรรมการใช้แหล่งน้ำอุปโภคบริโภค

ลักษณะของผลกระทบ	จำนวน (ราย)	ร้อยละของผู้ที่ได้รับผลกระทบ	หมายเหตุ (ค่าเฉลี่ย)
แหล่งน้ำดื่มน้ำใช้ยังคงเดิม	1	3.03	
แหล่งน้ำดื่มน้ำใช้เป็นน้ำเค็มหรือน้ำกร่อย	32	96.97	
ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น	32	100.00	
	31	96.88	ค่าน้ำประปา 1,457 บาท/ปี
	1	3.12	ค่าขุดสระเก็บน้ำ 40,000 บาท

4.5.2.6 ผลกระทบด้านค่าครองชีพ

การขยายตัวด้านการทำนากุ้งส่งผลกระทบต่อปัญหาค่าครองชีพของเกษตรกรเป็นอันดับสูงสุด กล่าวคือ เกษตรกรผู้ไม่ทำนากุ้งร้อยละ 78 ตอบว่าผลจากการขยายตัวด้านการทำนากุ้งนั้นส่งผลให้ค่าครองชีพหรือราคาข้าวของแพงขึ้นเมื่อเทียบกับช่วงก่อนมีการทำนากุ้งกันในพื้นที่ เช่น ราคาเนื้อไก่ 1 กิโลกรัมที่เคยอยู่ในระดับ 42.50 บาทเพิ่มเป็น 55 บาท เนื้อหมูที่เคย 58.21 บาทต่อกิโลกรัม เพิ่มเป็น 85.36 บาท เนื้อวัวเพิ่มจาก 53.33 เป็น 95 บาทต่อกิโลกรัม ผัก อาหารทะเล และสินค้าอื่น ๆ ต่างก็มีราคาเพิ่มขึ้นทั้งสิ้น (ตารางที่ 4.24)

อย่างไรก็ตามปัญหาค่าครองชีพที่สูงขึ้นนั้น อาจจะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับประเทศก็ได้ เพราะไม่ว่าที่ไหนราคาสินค้าโดยทั่วไปก็สูงขึ้นทั้งนั้น เพียงแต่จะสูงขึ้นมากหรือน้อยแตกต่างกันไปเท่านั้นเอง แต่สำหรับท้องที่ที่ทำการศึกษานั้น ราคาสินค้าหรือค่าครองชีพในช่วงที่ผ่านมาค่อนข้างสูงโดยเฉพาะเปรียบเทียบกับอำเภอสทิงพระและอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

ตารางที่ 4.24 ระดับราคาสินค้าจำแนกตามอำเภอ (บาท/กิโลกรัม)

ชื่อสินค้า	ราคาก่อนบูม (เฉลี่ย)	ราคาปัจจุบัน (เฉลี่ย)	อ.สทิงพระ (ปัจจุบัน)	อ.เมือง (ปัจจุบัน)
ผักคะน้า	11.33	21	12-13	20
เนื้อหมู	58.21	85.36	70-80	80
ส้ม	15	30	25-35	20-30
ถั่วงอก	6	12	5-10	10
กะหล่ำปลี	8	30	15-30	20
เนื้อวัว	53.33	95	85-90	80-85
กะปิ	66	100	30-60	20-50
ปลาทู	10.67	25	30-50	22-35
เนื้อไก่	42.5	55	40-50	40-50
แตงกวา	6	10	10-12	12
ผักกาด	6	10	7-15	20
ปู	30	60	50-80	50
หมูเนื้อแดง	75	90	90-95	85

4.5.2.7 ผลกระทบด้านอื่น ๆ

ผลกระทบด้านอื่น ๆ ที่เกิดจากการขยายตัวของการทำนากุ้ง เช่น พื้นที่เสียหายปลูกพืชไม่ได้ทำให้รายได้จากการให้เช่าพื้นที่เพาะปลูกต้องลดลงหรือขาดหายไป นอกจากนั้นมีปัญหาน้ำท่วมขังบริเวณรอบ ๆ บ้าน โดยเฉพาะช่วงหน้าฝน จะต้องยกพื้นให้สูงขึ้นถึงจะเข้าบ้านได้ แต่ผลกระทบต่าง ๆ ดังกล่าวมีน้อยมากเมื่อเทียบกับผลกระทบด้านอื่น ๆ ดังกล่าวมาแล้วในตอนต้น (ตารางที่ 12 และ 13 ภาคผนวก)

4.5.3 ผลกระทบทางบวกที่เกิดจากกิจกรรมการทำนากุ้ง

แม้การขยายตัวของการทำนากุ้งได้ส่งผลกระทบในทางลบด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะกิจกรรมการเกษตรอื่น ๆ และการขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภคอย่างมากมาย แต่การขยายตัวของกิจกรรมการทำนากุ้งดังกล่าวก็ส่งผลกระทบทางด้านบวกด้วยเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะประเด็นการจ้างงาน การขยายตัวของกิจกรรมการทำนากุ้งได้เพิ่มโอกาสในการมีงานทำให้กับประชาชนในท้องที่ กล่าวคือ ร้อยละ 48 ของครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ได้ทำนากุ้ง มีสมาชิกในครัวเรือนเข้าไปทำงานในอุตสาหกรรมกุ้งกุลาดำ (ตารางที่ 4.25) โดยร้อยละ 50 หรือครึ่งหนึ่งเข้าไปทำงานเป็นกรรมกรในอุตสาหกรรมห้องเย็น ร้อยละ 25 หรือ 1 ใน 4 เข้าไปทำงานในฐานะคนเฝ้าบ่อกุ้ง/ให้อาหารกุ้ง ทั้งอุตสาหกรรมห้องเย็นและการเฝ้าบ่อกุ้ง ร้อยละ 75 มีสมาชิกของครัวเรือนเข้าไปทำงานด้วยเพียง 1 คนต่อครัวเรือน ร้อยละ

25 มีสมาชิกของครัวเรือนเข้าไปทำงานด้วย 2 คนต่อครัวเรือน สำหรับรายได้ต่อครัวเรือนโดยเฉลี่ยของครัวเรือนที่มีสมาชิกเข้าไปทำงานเป็นกรรมกรในอุตสาหกรรมห้องเย็นและคนเฝ้าบ่อกุ้งอยู่ในระดับ 56,992 และ 60,167 บาทตามลำดับ (ตารางที่ 4.26)

ตารางที่ 4.25 จำนวนครอบครัวที่มีสมาชิกไปทำงานในอุตสาหกรรมกุ้งกุลาดำ

รายการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ครอบครัวที่มีสมาชิกไปทำงาน	24	48
ครอบครัวที่ไม่มีสมาชิกไปทำงาน	26	52
รวม	**50**	**100**

ตารางที่ 4.26 รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน จำแนกตามกิจกรรมที่ครัวเรือนเข้าไปมีส่วนร่วมในอุตสาหกรรมกุ้งกุลาดำ

รายการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	รายได้ต่อปี (บาท/ครัวเรือน)
จำนวนคนงานเฝ้าบ่อกุ้ง	6	25	60,167
จำนวนคนงานในโรงงานห้องเย็น	12	50	56,992
รับซื้อกุ้ง	2	8.33	84,000
ให้เช่าที่ดินทำนากุ้ง	2	8.33	10,000
ทำงานบริษัทเพาะเลี้ยงกุ้ง	2	8.33	60,000

ครัวเรือนเกษตรกรที่มีสมาชิกเข้าไปทำงานในอุตสาหกรรมกุ้งกุลาดำที่เหลืออีกร้อยละ 25 หรือ 1 ใน 4 เข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะคนรับซื้อกุ้ง ผู้ให้เช่าที่ดินเลี้ยงกุ้งและทำงานในบริษัทเพาะเลี้ยงกุ้ง โดยมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนอยู่ในระดับ 84,000 10,000 และ 60,000 ตามลำดับ

4.5.4 บทสรุป

การขยายตัวของกิจกรรมการทำนากุ้ง แม้จะเป็นการสร้างโอกาสการมีงานทำให้ประชาชนในท้องที่ ไม่ว่าจะทำงานในอุตสาหกรรมห้องเย็นหรือทำงานในฐานะคนเฝ้าบ่อกุ้งหรือทำงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ กล่าวคือมีครัวเรือนที่ไม่ได้ทำนากุ้งร้อยละ 48 ที่มีสมาชิกของครัวเรือนเข้าไปทำงานในอุตสาหกรรมกุ้งกุลาดำ โดยครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีสมาชิกเข้าไปทำงานในอุตสาหกรรมกุ้งกุลาดำจำนวน 1 คน อย่างไรก็ตามการขยายตัวของการเลี้ยงกุ้งกุลาดำก็ส่งผลกระทบในแง่ลบอย่างกว้างขวางและรุนแรง โดยเฉพาะกิจกรรมการทำนาของเกษตรกรในท้องที่ที่ต้องหยุดลง

เนื่องจากไม่อาจปลูกข้าวได้ในสภาพความเค็มของดินที่เกิดจากน้ำในการเลี้ยงกุ้ง การปลูกผักก็เช่นเดียวกันไม่สามารถกระทำได้และต้องหยุดลงในที่สุด กิจกรรมการหาปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ ก็ได้รับผลกระทบในระดับที่รุนแรง กล่าวคือปริมาณปลาที่จับได้ในแต่ละเที่ยวลดจำนวนลงกว่าร้อยละ 70 ของที่เคยหาได้ และที่สำคัญคือผลกระทบด้านแหล่งน้ำจืดเพื่ออุปโภคบริโภคที่ต้องสูญเสียไป ครัวเรือนที่ไม่ได้ทำนากุ้งและได้รับผลกระทบด้านต่าง ๆ ดังกล่าวเคยมีข้าว ผัก ปลาบริโภค และเคยมีน้ำจืดไว้ใช้ แต่กลับต้องซื้อมาบริโภคในปัจจุบัน

แม้การที่จะสรุปว่าผลดีและผลเสียจากการขยายตัวด้านการทำนากุ้งด้านไหนมีมากกว่ากันจะต้องอาศัยการศึกษาวิเคราะห์ในลักษณะที่กว้างและลึกกว่านี้ แต่จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าเกษตรกรที่ไม่ได้ทำนากุ้งร้อยละ 40 ตอบว่าหลังการขยายตัวของการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนแย่ลง (ตารางที่ 4.27) ร้อยละ 32 ตอบว่าเหมือนเดิม มีเพียงร้อยละ 28 เท่านั้นที่ตอบว่าดีขึ้น ต่อประเด็นการย้ายถิ่นหากอุตสาหกรรมการเลี้ยงกุ้งกุลาดำเกิดสะดุดลง เกษตรกรร้อยละ 88 ยังไม่ได้คิดว่าจะย้ายถิ่นหรือไม่ ร้อยละ 10 ตอบว่าจะย้ายถิ่น มีเพียงร้อยละ 2 เท่านั้นที่ยืนยันว่าถึงอย่างไรก็ตามจะต้องอยู่ที่เดิม (ตารางที่ 14 ภาคผนวก)

ตารางที่ 4.27 สภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนหลังจากมีการเลี้ยงกุ้ง

รายการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ดีขึ้น	14	28
แย่ลง	20	40
เหมือนเดิม	16	32
รวม	**50**	**100**

สุดท้ายต่อประเด็นอาชีพที่คิดจะทำหากอุตสาหกรรมการเลี้ยงกุ้งกุลาดำสะดุดลง ครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ทำนากุ้งตอบว่าจะทำนาและทำสวน/ทำไร่ อย่างละร้อยละ 4 ร้อยละ 6 ตอบว่าต้องการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอย่างอื่น ร้อยละ 10 เท่า ๆ กัน ตอบว่าต้องการทำประมง เป็นลูกจ้างในหน่วยงานเอกชน และรับจ้างเลี้ยงปลากระบอก/รับจ้างทั่วไปตามลำดับ ร้อยละ 14 ตอบว่าต้องการประกอบอาชีพค้าขาย ฯลฯ (ตารางที่ 15 ภาคผนวก) โดยสรุปไม่ว่าอุตสาหกรรมการเลี้ยงกุ้งกุลาดำในอนาคตจะเป็นอย่างไร เกษตรกรแต่ละครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบส่วนใหญ่ก็จะต้องยึดกิจกรรมต่าง ๆ เป็นอาชีพเลี้ยงครอบครัวสืบไป เพียงแต่ว่าจะทำอยู่ในท้องที่หรืออพยพย้ายถิ่นเท่านั้น